

Janne Palkisto

***Säveltäjä-klarinetisti Bernhard Crusell
vapaamuurarina 1800-luvun taitteessa:
uusia tuttavuuksia, hyväntekeväisyyttä ja
musiikillista symboliikkaa***

- *FM Janne Palkisto (entinen Koskinen) (janne.palkisto@yle.fi) valmistelee väitöskirjaa Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineeseen säveltäjä-klarinetisti Bernhard Crusellin toiminnasta aikalaislähteiden valossa. Palkisto toimii konserttimusiikkiin erikoistuneena journalistina Ylellä, klarinetistina ja kansainvälisen Crusell-klarinettikilpailun kilpailusihteerinä.*

Composer and clarinettist Bernhard Crusell (1775–1838) as a Freemason: new acquaintances, charitable causes and musical symbols

This article examines the influence of Freemasonry on the professional life of the Swedish-Finnish clarinettist and composer Bernhard Crusell (1775–1838), and specifically his first seven years as a member of the fraternity (1795–1801).

Freemasonry as a research topic has attracted increasing attention from a number of scholars over recent decades. The fact that Crusell was a Freemason is mentioned in modern biographies, although more detailed research on the subject has not been undertaken to date.

This article tries to ascertain what kind of people Crusell got to know after entering the fraternity. To this end, the study uses the register of Swedish 18th Century Freemasons compiled by Nils Petter Sundius (published by Andersson & Önnersfors 2006). Sundius' document shows how Freemasons were tightly connected to cultural, political and economic elites. Interestingly, the number of professional musicians listed in the register is relatively high and numbers 101 people. For a professional musician like Crusell Freemasonry was an important sphere to get to know wealthy patrons and music enthusiasts.

However, being a Freemason did not automatically mean that the fraternity treated each other in a preferential or unqualified manner. The same kind of hierarchies that existed in society at large were also reflected within the fraternity. Therefore, when Crusell became a member in his twenties, it meant his social status was not automatically elevated to the upper elite.

Crusell's own attitude towards his membership of the fraternity seemed to fluctuate: at times he seems to have been more engaged, while at other times less so. Crusell himself does not mention Freemasonry in his autobiographies, travel diaries or on his CV. Despite Crusell's ambivalence towards Freemasonry, he nevertheless rose up within its ranks over a period of time. In Crusell's professional life, the influence of Freemasonry can be seen in his many charity projects, although the extent to which the fraternity was involved in them is unclear.

Säveltäjä-klarinetisti Bernhard Crusell vapaamuurarina 1800-luvun taitteessa: usia tuttavuuksia, hyväntekeväisyyttä ja musiikillista symboliikkaa

Janne Palkisto
.....

Johdanto

Vapaamuurarius on pitkään ollut musiikkitieteessä ja elämäkertatutkimuksessa varjoon jäänyt aihe, vaikka se ja sen kaltaiset veljeskunnat ja salaseurat olivat olennainen osa varsinkin 1700-luvun eliittien elämää. Vuosisadan loppupuolella klarinetisti Bernhard Crusell (1775–1838) aloitti ammatillisen toimintansa valtakunnan pääkaupungissa Tukholmassa. Kun hän vuonna 1795 täytti 20 vuotta, hän liittyi sekä vapaamuurareihin että sen veljesjärjestykseen *Par Bricoleen*.¹ Crusell oli syntynyt Suomen Uudessakaupungissa, viettänyt teinivuosia Viaporin linnoituksessa ja päätynt 17-vuotiaana valtakunnan merkittävimäksi klarinetinsoittajaksi Kuninkaalliseen hovikapelliin Tukholmaan.²

Salaseuroihin liittyminen merkitsi varsinkin Crusellin tapaiselle nuorelle muusikolle uusien sosiaalisten suhteiden luomista – elämäntilanteessa, jossa tuttavapiiri koostui pääasiallisesti vasta muista muusikoista, kuten hovikapellin jäsenistä. Kaupunkiin muuttaneille nuorille ammat-

¹ Vapaamuurareiden ja *Par Bricolen* lisäksi esimerkiksi Tukholmassa toimivat 1700-luvulla ainakin sellaiset veljeskunnat kuin *Timmermansorden*, *Coldinuorden* ja *Utile Dulci*. (Willén Ode 2018, 229.)

² Crusellin elämäkerran kuvauksista tähän mennessä tärkeimmät ovat Dahlström 1977a ja 1995. Tämän kirjoittaja on toimittanut Crusellin matkapäiväkirjat suomeksi (Crusell 2010) ja kirjoittanut hänestä kolme vertaisarvioitua tieteellistä artikkelia (Palkisto 2018, 2019 ja 2020b). Ensimmäisessä artikkelissa (Palkisto 2018) käsitellään Crusellin vuoden 1798 opintomatkaa Berliiniin ja toisessa (Palkisto 2019) Cruselliin kohdistunutta sanomalehtikritiikkiä vuonna 1810. Kolmas, vielä julkaisematon artikkeli, käsittelee Crusellin tekemää hyväntekeväisyystyötä (Palkisto 2020b).

tilaisille erilaiset veljeskunnat olivat tärkeitä verkostoitumispaikkoja. (Simonsen 2006, 127–128.) Erityisen kiinnostavaa – ja tämän artikkelin tarkastelun kohteena – onkin Crusellin alkuaika vapaamuurareiden jäsenenä. Käsiteltävänä ovat pääosin vuodet 1795–1801 alkaen Crusellin arvioidusta vapaamuurareihin liittymisvuodesta ajankohtaan, jolloin hän piti oletettavasti vapaamuurareiden järjestämän varainkeruukonserтин Helsingissä. Crusellin ammatillinen asema suosittuna klarinetistina näytti vakiintuneen erityisesti vuoden 1798 Berliinin-opintomatkan seurauksena, joten käsiteltävänä olevat vuodet ovat merkittäviä hänen myöhemmän muusikonelämänsä kannalta.³ Voimme olettaa, että vapaamuurariudella oli näihin vuosiin jonkinlainen vaikutus.

Tutkimuskysymykseni on, miten liittyminen vapaamuurareihin vuonna 1795 vaikutti Crusellin ammatilliseen toimintaan muusikkona? Tähän nivoutuvia lisäkysymyksiä ovat, mitä tietoa Crusellin vapaamuurariudesta on löydettävissä, minkälaisiin ihmisiin hän saattoi vapaamuuraritoiminnassa tutustua ja minkälainen merkitys vapaamuurariudella on hänen sävellystuotannossaan?

Tämä artikkeli käsittelee vain sitä osaa Crusellin vapaamuurariudesta, jonka vaikutus oli näkyvissä järjestön sisäisen toiminnan ulkopuolella ja josta sen tähden on saatavissa tietoa. Syynä on tämän aatteen erikoinen kaksoisstrategia. Järjestäessään hyväntekeväisyystapahtumia ja perustaessaan esimerkiksi lastenkoteja vapaamuurarit toimivat oman järjestönsä ulkopuolisessa maailmassa – siinä sosiaalisessa tilassa, jota voidaan nimittää julkiseksi. Toisaalta vapaamuurarius oli ei-julkista, koska rituaalit pidettiin salassa ja jäsenyyteen liittyi monia vaiettuja piirteitä kuten erityisiä tervehdyksiä, salakirjoitusta ja symboleja. Näistä syistä monet tutkijat ovat halunneet nähdä vapaamuurariloosin eräänlaisena ”julkisuuden eteisaulana”.⁴ (Berndtsson 2017, 19–20.)

Tämä tutkimukseni keskittyy Crusellin vapaamuurariuden siihen puoleen, joka heijastui hänen muusikon toimintaansa järjestön ulkopuolella. Crusellin roolia vapaamuurarijärjestön sisällä, hänen moraalisia käsityksiään tai tehtäviään rituaaleissa ei käsitellä. Silti en malta olla luomatta silmäystä 1700-luvun loosin sisälle, varsinkin veljesateria *Tafellogen*, jolla katson olleen vaikutusta säveltäjän musiikkiin. Vapaamuurarien sisäinen ja ulkoinen toiminta eivät nimittäin ole aina toisensa poissulkevia piirejä, vaan asettuvat myös päällekkäin (Önnerfors ja Andersson 2005, 104).

³ Ks. Palkisto 2018.

⁴ Loosi voi tarkoittaa kolmea asiaa: vapaamuurareiden kokoontumistilaa, kokoontumiseen osallistuvaa jäsenistöä ja paikallisjärjestöä (Holm ja Mahlamäki 2020, 139).

Viime vuosikymmeninä lisääntynyt vapaamuurariuden tutkimus on osoittanut ilmiön olleen paljon moni-ilmeisempi kuin aiemmin ajateltiin, mistä syystä useat tutkijat ovatkin halunneet puhua ”vapaamuurariuksista” pelkän yhtenäisen vapaamuurariuden sijaan (Berndtsson 2017, 18). Tässä artikkelissa käsitellään 1700-luvun vapaamuurariutta, jota yhdistävät ominaisuudet voi tiivistää niin, että kyseessä oli jäsentensä moraalia kirkastamaan ja parantamaan pyrkinyt yhteisö, joka otti uudet jäsenet mukaan rituaalimenoin ja joka loi itselleen erityisiä kokoontumistiloja, merkkejä ja symboleja (Önnerfors 2006, 13–15).

Muurariveljien tarkoituksena ei ollut kehittää ainoastaan itseään, vaan samanaikaisesti vaikuttaa paremman ja humanimman yhteiskunnan rakentumiseen. Sosiaaliset kysymykset olivat muutenkin esillä, joten hyväntekeväisyyslaitosten perustaminen ja köyhien auttaminen levisivät laajalle. (Ullgren 2010, 111–118, 205.)

Bernhard Crusell oli Johannes-vapaamuurari. Se on vapaamuurariatteen keskeisin ilmenemismuoto ja käänös ranskalaisesta S:t Jean Auxiliaire eli ”Johannes Auttaja” -vapaamuurariudesta. Nimi tulee Johannes Kastajasta, ja suuntausta kutsutaan myös siniseksi vapaamuurariudeksi johtuen Johannes-loosien sinisistä vaatteista ja koristeista. (Ullgren 2010, 85–86.) Johannes-vapaamuurariuden kolme astetta oppilasmuurari, veljesmuurari ja mestarimuurari kuuluvat joko sellaisinaan tai hieman muunneltuna kaikkiin vapaamuurariuden suuntauksiin (Holm ja Mahlamäki 2020, 138).

Bernhard Crusellin vaiheet vapaamuurarina on ensimmäisenä esitellyt Martti Sorvola (1989) artikkelissaan, jonka tietoja myöhemmin on täydentänyt musiikintutkija Kauko Karjalainen (2006).⁵ Myöhemmät aihetta koskevat julkaisut näyttävät rakentuvan joko ensin mainitun tai molempien artikkeleiden varaan.⁶ Crusell ei mainitse vapaamuurariudesta mitään omaelämäkertoissaan eikä ansioluettelossaan (Dahlström 1976, 25–34), ja näyttää siltä, että vapaamuurarius on ilmestynyt hänestä kertoviin elämäkertateksteihin vasta Sorvolan artikkelin julkaisemisen jälkeen.⁷

⁵ Sorvolan tiedot pohjautuvat johonkin 1800-luvun lopulla kerättyyn vapaamuurari-matrikkeliin, jota hän ei tarkemmin nimeä. Hän kirjoittaa, ettei ole löytänyt ensikäden dokumenttia (Sorvola 1989, 102).

⁶ Sorvola ja Ysander 2006, 293, ja Svensson 2018, 403–404.

⁷ Crusellin vapaamuurariudesta ei löydy mainintaa esimerkiksi seuraavista keskeisistä lähteistä: Reinholm 1853, Dahlström 1976 tai Dahlström 1977a. Se mainitaan kuitenkin myöhemmissä lähteissä Dahlström 2008, Koskinen 2010, 12, ja Jacobsson 2015, 18.

Musiikin ja vapaamuurariuden yhteyttä käsittelevää kirjallisuutta on viime aikoina ilmestynyt yhä enemmän. Siitä mainittakoon ensinnäkin ruotsalaisen Carl Friedrich Eckleffin tutkimusloosin julkaisema *Frimureriska tonsättare och frimurerisk musik* (2006), joka painottuu Ruotsiin, mutta sisältää myös Ruotsin vapaamuurarikanslerin ja sinetinhaltijan Sten Svenssonin katsauksen Mozartin musiikkiin (Svensson 2006b). Vapaamuurareihin erikoistunut musiikinhistorioitsija Malcolm Davies (2014) on kirjoittanut tiiviin yleisesityksen musiikista ja vapaamuurariudesta kirjaan *Handbook of Freemasonry*. Siihen ovat vapaamuurariuteen erikoistuneet tutkijat Henrik Bogdan ja Jan A.M. Snoek kirjoittaneet ja toimittaneet monipuolisen kokoelman artikkeleita, jotka antavat kattavan kuvan järjestön historiasta ja toiminnasta. Itsekin järjestöön kuuluvan Paul Vandevijveren (2015) kokoama luettelo vapaamuurarisisäveltäjistä on paljon käytetty alan käsikirja, jonka kuudennessa, ranskankielisessä painoksessa on esitelty 1170 säveltäjää. Suomalaisesta vapaamuurariuden ja musiikin yhdistävästä tutkimuksesta tärkein lienee edelleen Einari Marvian (1994) artikkeli Jean Sibeliuksen rituaalimusiikista. Siinä Marvia tekee lyhyen johdannon jälkeen syväluotauksen Sibeliuksen rituaalimusiikin syntyvaiheisiin antautuen sitten kiehtovaan teosanalyyysiin ja kuvailuun julkaisujen myöhemmistä vaiheista.

Vapaamuurariuus on viime vuosina ollut Suomessa tutkimuksellisen kiinnostuksen kohteena muun esoterian vanavedessä, kun monitieteinen *Uuden etsijät* -hanke on kartoittanut suomalaisen esoteerisuuden kulttuurihistoriaa 1900-luvun vaihteen molemmin puolin.⁸ Hankkeeseen on liittynyt useita näyttelyitä, esitelmiä ja julkaisuja, joista tärkein on uskontotieteilijöiden Tiina Mahlamäki ja Nina Kokkinen vuonna 2020 toimittama kirja *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*. Siihen sisältyvä Holmin ja Mahlamäen artikkeli (2020) on ajantasainen ja kattava katsaus vapaamuurariuteen.

Tärkein suomalainen vapaamuurariutta käsittelevä esitys on ollut järjestön sisältä aihetta tarkastelevan tutkijan Reijo Ahtokarin (2000) kirja *Salat ja valat – Vapaamuurarit suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisuudessa 1756–1996*. Ruotsista uusinta vapaamuuraritietoa edustaa Marcus Willén Oden (2018) toimittama antologia *Svenskt frimureri under 1800-talet*. Järjestön ulkopuolelta on tullut ruotsalaisen historioitsijan Peter Ullgrenin (2010) kirja *Hemligheternas brödrarskap – om de svenska frimurarnas historia*.

⁸ www.uudenetsijat.com.

Tämä artikkeli edustaa kulttuurihistoriallista lähestymistapaa, jossa arkisto- ja muita lähteitä luetaan mikrohistoriasta ammentavalla biografisella otteella. Crusellin itsensä ohella tarkastelen niitä virtauksia, joiden keskellä hän eli sekä hänen toimintaansa vaikuttaneita ihmisiä eli musiikillisia ja muita toimintaverkostoja.

Artikkeli etenee siten, että ensin esittelen keskeisen tutkimusaineiston. Sen jälkeen taustoitan Ruotsissa toiminutta vapaamuurariutta ja veljeskunnan historiaa, kunnes kohdistan huomioni Crusellin elämään ja hänen päätymiseensä järjestön jäseneksi. Sitten käänän tutkimuksellista katsetta sivuilleni eli valotan, minkälaisia ihmisiä hän järjestössä kohtasi ja keitä muita ammattimuusikoita siellä oli. Lopuksi, ennen johdopäätöksiä, pohdin vapaamuurariuden vaikutusta Crusellin säveltuotantoon muutaman esimerkin avulla.

Tutkimusaineisto ja menetelmät

Kuten jo aiemmin todettiin, artikkelin kohdehenkilön jäsenyys järjestössä ei yleensä ole häntä käsittelevissä elämäkertateksteissä esillä, mutta vapaamuurarien omissa tutkimuksissa Crusellista on kirjoitettu musiikoita esittelevien tekstien yhteydessä (Sorvola 1989, Sorvola ja Ysander 2006, Karjalainen 2006, Svensson 2018). Niissä ei kuitenkaan ole asetettu laajempaan yhteyteen järjestön merkitystä hänen elämäänsä tai tuotantonsa.

Crusell kirjoitti kaksi omaelämäkertatekstiä, ensimmäisen vuonna 1825 ja jälkimmäisen vuonna 1837, sekä ansioluettelonsa vuonna 1833. Ne on puhtaaksikirjoittanut ja julkaissut Fabian Dahlström (1976, 26–34). Kuten jo aiemmin todettu, niissä Crusell ei tuo ilmi jäsenyyttään vapaamuurareissa. Myöskään matkapäiväkirjoissa ei ole mitään vapaamuurariuteen liittyvää (Crusell 2010).⁹ Crusellin kirjoittamia tai hänelle saapuneita kirjeitä ei 1700-luvun puolelta tunneta kuin muutama, enkä ole niissä havainnut mainintoja vapaamuurariudesta. Myöskään Ruotsin Kuninkaallisen kirjaston leikekokoelmat eivät ole tarjonneet lisätietoja aiheesta.¹⁰

⁹ Crusell vaikuttaa kirjoittaneen matkapäiväkirjat omaan käyttöönsä, joten erityistä estettä vapaamurarijäsenyyden paljastamiselle ei siten olisi ollut, toisin kuin julkisuuteen tarkoitetuissa omaelämäkertoissa.

¹⁰ KB: Ep.C.6 Bref till Crusell, 22: Genseric Brandel => BC. Stockholm 27., 28., 29. och 30. December 1799. SA: Klemming släktarkiv, SE/SSA/3498, kartong 8. BC => Anna Klemming, Berlin 12.5.1798 ja Berlin 21.8.1798. KB: Vard = Vardagstryck Bk, Svenska frimurare orden.

Tämän artikkelin merkittävänä uutena lähteenä on vuonna 2006 julkaistu luettelo 1700-luvulla Ruotsissa järjestöön kuuluneista vapaamuurareista. Se perustuu itsekin vapaamuurareihin lukeutuneen Nils Petter Sundiuksen (1765–?) 1800-luvun alussa koostamaan yleismatrikkeliin, josta löytyvät tiedot Crusellistakin. Luettelo on julkaistu teoksessa *Mystiskt brödrskap – mäktigt nätverk* ja sen ovat puhtaaksikirjoittaneet ja selityksin varustaneet aatehistorioitsijat Jonas Andersson ja Andreas Önerfors (2006, 154–282).

Vuoden 2006 julkaisun tekijöillä oli sen ilmestymisaikana suunnitelmia jatkaa matrikkelin täydentämistä ja julkaista se digitaalisena, mutta sen edelleen työstäminen ei ole toteutunut (Önerfors ja Andersson 2005, 109; Andersson 2006, 151–152; Önerfors 2020). Matrikkeli on kuitenkin nykyisessä muodossaan erinomainen aineisto tämän artikkelin kaltaisia tutkimuksia varten. Siinä jäsenistä mainitaan järjestön ulkopuolinen ammatti, siis siviilititteli, joten sen perusteella on voitu erottaa, minkä ammattien harjoittajia järjestöön kuului (Simonsen 2006, 131–132). Ammattien tarkastelun ohella olen poiminut luettelosta musiikkialan edustajat omaksi luettelokseen (taulukko 2), jonka perusteella voi hahmottaa Crusellin oman ammattikunnan näkymistä järjestössä. Crusellin elämäkerta-aineistoa näihin muihin lähteisiin yhdistämällä voi selvittää hänen varhaisia yhteyksiään vapaamuurareihin ja arvioida, minkälaisessa elämänvaiheessa liittyminen järjestöön tapahtui.¹¹

Crusellin ajan vapaamuurariuusikon kirjoittamia kokemuksia olen löytänyt saksalaisen säveltäjän ja vapaamuurarin Karl Friedrich Ebersin kirjasta *Sarsena, eller Den fullkomliga Byggmästaren* (1820). Tietoa siitä, kuinka moni Crusellin työpaikan eli Kuninkaallisen hovikapellin muusikoista kuului vapaamuurareihin, olen selvittänyt käymällä läpi muusikoiden nimiluetteloa kahdesta sen ajan teatterialmanakasta (Kexél 1789 ja Widerberg 1804) ja vertaamalla niitä edellä mainittuun Sundiuksen matrikkeliin.

¹¹ Tämän kirjoittaja yritti päästä katsomaan alkuperäistä Sundiuksen matrikkelia tai mikrofilmiä tai digitointia siitä, mutta ei useista pyynnöistä huolimatta onnistunut. Matrikkelista 2000-luvun alussa tehty skannaus (jonka Andersson 2006, 152 mainitsee) on kadonnut Riksarkivetista, eikä Ruotsin vapaamuurariarkisto kommentoinut mahdollisuutta päästä katsomaan alkuperäistä. (Palkisto 2020a, Schierbeck 2020, Lauridsen 2020.) Ruotsin vapaamuurareiden yliarkistonhoitaja lähetti tämän kirjoittajalle 4.9.2020 sähköpostissa valokuvan Sundiuksen matrikkelin sivusta, josta voi varmistua Crusellia koskevien tietojen täsmäävän puhtaaksikirjoitetun matrikkelin tietojen kanssa. Lisäksi valokuvasta voi nähdä Crusellin suorittamien viidennen ja kuudennen asteen suorituspäiväykset (11.3.1798 ja 14.3.1798) ja että hän teki ne Glindrane Stjärna -nimisessä Andreas-loosissa (Schierbeck 2020).

Vapaamuurareiden julkaisuja on toisinaan hankala saada tutkimusta varten, koska kaikkia niitä ei ole esimerkiksi Suomen kansalliskirjaston kokoelmissa. Tämän kirjoittaja sai kuitenkin käytettäväkseen lähes kaikki keskeisimmät arkistoaineistot ja julkaisut, kuten Martti Sorvolan (1989) ja Kauko Karjalaisen (2007) artikkelit, Suomen ja Ruotsin vapaamuurareilta itseltään sekä heidän arkistoistaan ja kirjastoistaan.¹² Vapaamuurarit ovat viime aikoina avanneet arkistojaan yhä enemmän tutkimuksen käyttöön (Bogdan 2006, 103; Berndtsson 2017, 18), minkä myös tämän artikkelin kirjoittaja sai ilokseen sekä Helsingissä että Tukholmassa huomata. Vapaamuurareihin liittyvän tutkimusaineiston parempi saatavuus tekee järjestön käsittelyn varmasti yhä yleistyvämmäksi osaksi muuta elämäkertatutkimusta.

Vapaamuurariuden vaikutusta Crusellin elämässä ja tuotannossa olen arvioinut myös tarkastelemalla hänen hautakiveään (kuva 1) ja analysoimalla hänen sävellystään *Introduction et air suédois varié* op. 12 klarinetille ja orkesterille (Crusell 1983).¹³

Vapaamuurarit Ruotsissa

Jotkut vapaamuurariuden alkuperän tutkijat muodostavat niin kutsutun romanttisen koulukunnan, joka on esittänyt järjestön olleen aina olemassa tai että sillä olisi ainakin modernia historiaa pidemmälle ulottuvat juuret (Ahtokari 2000, 33–34). Esimerkiksi vuoden 1806 vapaamuurarikalenterissa luki, että aate tunnettiin Ruotsissa 1390-luvulta asti ja että vapaamuurarit olivat kuningatar Margaretan aikana pitäneet kokoon-tumisiaan Tukholman Tre kronor -linnassa ja Lundin tuomiokirkossa. Sitä olisi seurannut unohduksen aika ja vapaamuurarius olisi palautettu Ruotsissa 1730-luvulla. Tällaisen vapaamuurarihistorian Crusell itsekin luultavasti sai aikoinaan lukea, vaikka se oli seipitettä. Tarinoiden tarkoi-

¹² SFMO, Stockholm. Kiitän kaikesta avusta Suomen ja Ruotsin vapaamuurarien jäseniä Reijo Ahtokari (mm. 2019a ja 2019b), Tom C. Bergroth, Pentti Hongisto, Kauko Karjalainen ja Ulf Åsén. Vapaamuurariuden asiantuntija Juhana Häme (2020a) neuvoi ruotsinkielisten vapaamuurarikäsitteiden sovittamisessa suomen kieleen ja arvioi Crusellin hautakiven kuva-aiheet vapaamuurariuden näkökulmasta (2020b), mistä esitän lämpimät kiitokseni.

¹³ Crusellin *Introduction et air suédois varié* op. 12 on julkaistu Petersillä noin vuonna 1830, mutta varhaisversio teoksesta on ollut valmiina jo vuonna 1804 (Dahlström 1976, 135).

tuksena oli luoda liikkeestä historiallisempi ja jännittävämpi. (Ullgren 2010, 201.)

Todellisuudessa Ruotsin vapaamuurariuden syntyajat ovat olleet paljon lähempänä Crusellin omaa elinaikaa. Ruotsin ensimmäinen vapaamuurariloosi oli kreivi Axel Wrede-Sparren vuonna 1735 Tukholmaan perustama loosi, nimeltään yksinkertaisesti *Gref Wrede-Sparres loge*. Wrede-Sparre toi vapaamuurariuden Ruotsiin opiskeltuaan Pariisissa. Häntä viehättivät järjestöön liittyneet salaiset juhlamenot, ihmisen luonteen kehittäminen ja mahdollisuudet solmia uusia tuttavuuksia. Toiminta oli pitkään pienimuotoista, ja kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana vain 70 miestä oli otettu loosin jäseneksi. (Ullgren 2010, 35–36, 69.) Vapaamuurarien jäsenmäärä kasvoi voimakkaasti 1760-luvulla ja uudelleen 1770-luvun lopulta eteenpäin (Simonsen 2006, 132–133).¹⁴

Vuonna 1775 vapaamuurarit saivat käyttöönsä Schering Rosenhanen palatsin Tukholman Riddarholmenilla. Veljeskunta laajensi palatsia ja kunnosti sinne uusia juhlallisia kokoontumistiloja eri loosien käyttöön. Palatsin uuden, vuonna 1803 käyttöön otetun itäsiiven juhlasali sisälsi myös musiikkiparven. (Lantz ja Langenborg 2018, 331, 337–344.) Vapaamuurarien kokoontumistiloissa suosittiin urkuja, mutta jos niitä ei ollut saatavilla, käytettiin muita soittimia, kuten cembaloa (Jullander 2006, 280). Vapaamuuraripalatsia ei Crusell eivätkä muutkaan käyttäneet julkisissa konserteissa. Crusell varmasti osallistui siellä musisointiin, mutta vain veljeskunnan omissa, muilta suljetuissa tilaisuuksissa. Vapaamuurarit käyttivät Rosenhanen palatsia vuodesta 1775 vuoteen 1874, minkä jälkeen he siirtyivät Bååtska palatsiin Blasiholmenilla, jossa järjestö edelleen toimii. (Lantz ja Langenborg 2018, 331, 337–344.)

Yksi tunnetuimmista Ruotsin vapaamuurarien julkisista ponnistuksista oli vuonna 1753 Tukholman Storgatanin ja Skeppargatanin kulmaan perustettu lastenkoti. Lastenkotia rahoitettiin yksityislahjoitusten ja valtiontuen lisäksi myös lehdeillä ja konsertteja järjestämällä. (Ullgren 2010, 111–118, 205.)

1790-luvulla vapaamuurarit järjestivät lastenkodin hyväksi varainkeruukonsertteja Tukholman Ritarihuoneella joka pitkäperjantai (*Vretblad* 1918, 237–279). Konserteissa esitettiin Giovanni Battista Pergolesin ja Carl Heinrich Graunin kirkkomusiikkiteoksiin ei kuitenkaan sisältynyt

¹⁴ Tarkempi selvitys Ruotsin vapaamuurarien jäsenmäärän kehityksestä 1700-luvulla löytyy artikkelista Önnersfors ja Andersson 2005, 121–125.

klarinetteja, joten jos Crusell oli mukana konserteissa, hän saattoi olla mukana laulukuoressa tai jossain muussa tehtävässä.¹⁵

Jäsenyys vapaamuurareissa ei tarkoittanut toisten jäsenten automaattista tukemista tai auttamista muussa elämässä. Tästä kenties kuuluisin esimerkki on valtionjohtaja Gustaf Adolf Reuterholmin prosessi vapaamuurariveli Gustav Mauritz Armfeltia vastaan. Se päättyi Armfeltille langetettuun kuolemantuomioon vuonna 1794. (Andersson 2006, 151.) Myös Crusellin ajan musiikkipiireistä voi poimia vapaamuurarien välisiä kiistoja. Kuningas Kustaa IV Aadolf antoi vapaamuurariveli ja oopperalaulaja Édouard du Puyille lähtöpassit maasta marraskuussa 1799, kun pelkäsi tämän herättävän vallankumoushenkeä oopperayleisössä (Personne 1914, 102). Hovikapellin johtaja ja S:t Jean Auxiliare -loosin mestari Johann Christian Friedrich Häffner joutui vuonna 1808 eroamaan toimestaan jatkuvan muusikkojen kanssa riitelyn takia (Personne 1914, 154; Ysander 2006a, 290). Kahden vapaamuurariveljen (ja myös sukulaisuudeltaan veljesten), kornistien Joseph ja Wilhelm Steinmüllerin kanssa Häffner joutui ilmeisesti jopa tappeluun (Personne 1914, 154).

1700- ja 1800-luvun taitteen vapaamuuraritoiminnassa oli myös näkyvissä vanha säätyläisjärjestelmä hierarkioineen ja eri asteineen. Vaikka titteleitä ei kokoontumisissa käytettykään, jäsenet eivät olleet samanarvoisia keskenään. (Simonsen 2006, 126.) Eli vaikka Crusell tuli liittyneeksi vapaamuurareihin nuorella iällä, hänen asemansa sielläkin määrittyi veljeskunnan oman valtarakenteen mukaisesti, eikä hän oletettavasti kokenut itseään samanarvoiseksi kaikkien muiden kanssa. On myös muistettava, että vapaamuurarit olivat vahvasti kytköksissä kuningashuoneeseen, sillä heidän suojelijanaan toimi monarkki, joka saattoi itse olla myös aktiivisesti mukana toiminnassa. Tämä vahva yhteys kruunuun piti vapaamuurareiden aatemaailman rauhallisena, eivätkä yhteiskuntaa voimakkaasti muuttamaan pyrkineet ajatukset saaneet suurempaa tilaa vapaamuurareissa.¹⁶ (Simonsen 2006, 127.)

Tarkempaa tietoa kenenkään yksittäisen vapaamuurarin kuten Crusellin toiminnasta vapaamuurarien kokoontumisissa on vaikea antaa, sillä järjestö pitää rituaalien sisällöt salassa ja jokaisen vapaamuurarin lojaalisuus muita suurlooseja kohtaan estää rituaalien tai niiden osien

¹⁵ Vapaamuurarien konsertissa esitettiin Graunin oratorio pitkäperjantaina 1797, 1798, 1799 ja 1800; ja niitä aiempina vuosina Pergolesin passiomusiikkia (Vretblad 1918, 265, 271, 277, 279).

¹⁶ Huomautettakoon, että vapaamuurariutta on paljon myös säädelty ja vastustettu, varsinkin katolisen kirkon suunnalta (Ahtokari 1994, 14). Ruotsissa vapaamuurareiden toiminta näyttää tutkittavana aikana olleen vapaata.

julkistamisen (Ahtokari 2000, 20). Myös silloin, kun vapaamuurarit julkaisevat esitelmiään kirjallisessa muodossa, on rituaaleja ja istuntoja koskevat tiedot otettu pois.¹⁷ Vaikka rituaalien sisältöjä on vuotanut julkisuuteen (Bogdan 2006, 103), ei rituaalin kokemista voi kirjallisesti välittää – ero lienee samantapainen kuin että sinfonian sisällön saisi tietää partituuria lukemalla, mutta soivaa tulkintaa siitä ei saisi kokea.

Vilkaistaan tässä kohtaa silti yhtä julkisuuteen päätyntä rituaalikuvausta. Saksalainen säveltäjä ja vapaamuurari Karl Friedrich Ebers julkaisi järjestön rituaaleja ja historiaa esittelevän teoksen (1820), josta aikanaan otettiin useita painoksia.¹⁸ Kirja on kiinnostava, koska sen on kirjoittanut Crusellin aikalaismuusikko ja se käsittelee Johannes-vapaamuurariutta, johon myös Crusell kuului.

Vaikka Ebers oli muusikko, hän kuvailee rituaalien musiikillista puolta niukalti – vain kolmessa kohdassa. Ebers kertoo, että veljesaterialla (*Tafelloge*) hevosenkengän muotoisen pöydän keskellä istuva mestari pyytää ”musikaalisia veljiä virittämään laulun N. N.” ennen maljaa hallitsijalle (Ebers 1820, 67–68). Ebers mainitsee myös loppulaulun, joten lauluja käytettiin aterialla ilmeisesti muitakin (mts. 68). Kolmannen asteen vihkimyksessä lauletaan koraali kokelaan maatessa ruumisarkussa kankaaseen peitettynä (mts. 89). Todennäköisesti ammattimuusikkoveljet, kuten Crusell, olivat näissä rituaalien musiikkihetkissä avainasemassa.

Musiikin käyttö vaikuttaa ainakin 1700-luvun Johannes-asteissa toimineen alisteisena rituaalien muulle sisällölle. Vapaamuurariutta ylistäessään Ebers mainitsee kerran musiikin, mutta silloinkin vain vapaamuurarilaulujen ”hengen” (*andan i dess sånger*). Ebers (1820, 31) ei siten nosta esiin rituaalimusiikkia itsessään, vaan sen takana olevan tunteen. Rituaalimusiikkia kuitenkin tarvittiin, mikä selittää ammattimuusikoiden merkittävän edustuksen vapaamuurarien jäsenistössä.

Musiikintutkimuksen kannalta rituaaleissa on kiehtovaa paitsi musiikki, niin myös niiden sisältämä muu äänimaisema sekä moniaistisuus. Vapaamuurarien initiaatorituaalit ovat samankaltaisia muiden suljettujen yhteisöjen rituaalien kanssa. Paitsi soitettu ja laulettu musiikki, myös erilaiset äänet, kuten ketjujen kalistelu, yhtäkkiset paukaukset, kellojen soitto ja koputukset ovat keskeisessä roolissa. Myös muita aistikokemuksia on käytössä: voimakkaasti tuoksuvat savut, esineiden tunnustelu ja valot. Aisteja saatetaan myös rajoittaa sitomalla silmät.¹⁹ (Bogdan 2006, 101.)

¹⁷ Ks. esim. Häme 2006, 72.

¹⁸ Ebersin teosta lainaa artikkelissaan myös Simonsen (2006, 127).

¹⁹ Silmien sitominen, ääniefektit ynnä muut rituaalien osat ovat tulleet suurelle yleisölle tutuiksi Mozartin *Taikahuilusta*. Vrt. Svensson 2006b, 55.

Crusell vapaamuurarina ja jäsenyyden vaikutukset hänen elämäänsä

Bernhard Crusellin elämän ensimmäinen kosketus vapaamuurareihin lienee tapahtunut viimeistään Viaporissa, jonne hän päätyi 12-vuotiaana soitto-oppilaaksi ja jossa hän sai huoltajakseen majuri Olof Wallenstjernan (Dahlström 1977a, 9). Wallenstjerna kuului vapaamuurareihin ja ehkä kertoi uudelle suojatilleen käynneistään loosin kokoontumisissa.²⁰ Vapaamuurarien jäsenistä yli neljännes oli upseeristoa, joten veljeskunta lienee ollut yleisesti tunnettu Viaporin kaltaisessa merilinnoituksessa (Simonsen 2006, 132).

Tukholmaan vuonna 1791 muutettuaan Crusellin kehitys kohti itsenäistä muusikkoutta jatkui vapaamuurarien kesellä. Hän sai Tukholmassa musiikinteorian opetusta hovikapellin viulistilta ja vapaamuurarilta Mathias Daniel Böritziltä. Hovikapelliin Crusellin kiinnitti vuoden 1793 alusta sen johtaja Georg Joseph Vogler, joka myös oli vapaamuurari ja erittäin ahkera hyväntekeväisyyskonserttien järjestäjä. (Dahlström 1977a, 10, Sorvola 1989, 101.)

Sorvolan (1989, 102) käyttämän toisen käden lähteen ja hänen oman arvionsa mukaan Crusell liittyi vapaamuurareihin 1795, samana vuonna kun hän täytti 20 vuotta.²¹ Liittymisvuotta osoittavaa ensikäden dokumenttia Sorvola ei ole löytänyt, mistä myös Karjalainen (2006, 56) huomauttaa.²² Vapaamuurariloosia, johon Crusell aluksi liittyi, ei myöskään ole tiedossa (Sorvola 1989, 102, Sorvola ja Ysander 2006, 293, ja Svensson 2018, 404). Vaikka kaksi Crusellin sävellystä löytyy S:t Erik -loosin nuottikirjoista, se ei tarkoita, että S:t Erik olisi ollut hänen alkuperäinen loosinsa.²³

Jos Sorvolan tiedot pitävät paikkansa, liittymisen vapaamuurareihin osui Crusellin elämässä keskelle aikaa, jolloin hän toimi Kaarle-herttuan eli Ruotsin sen aikaisen sijaishallitsijan oman puhallinyhtyeen, niin

²⁰ Ks. Önnersfors ja Andersson 2006, 217. Wallenstjernan liittymisvuodesta tai loosista ei ole tietoa, mutta hänen provinsiaalimeronsa on 2817 ja se viittaa vuoteen 1785, joten hän olisi Crusellin vuonna 1788 alkaneen huoltajuuden aikana ollut jo jäsen.

²¹ Sundiuksen matriikkelissa Crusellin provinsiaalimerkkinumero on 3990, mutta liittymisvuotta tai loosia ei ole mainittu (Önnersfors ja Andersson 2006, 179).

²² Karjalaisen tietokirjailija Tom C. Bergrothilta saaman tiedon mukaan Crusell olisi voinut liittyä järjestöön vasta opiskellessaan Saksassa. Se tuskin pitää paikkaansa, sillä Crusell suoritti vapaamuurariuden (neljännen ja viidennen asteen 11.3.1798 ja kuudennen asteen 14.3.1798 Andreas-loosissa ja matkusti Berliiniin vasta sen jälkeen, 25.4.1798. (Ruotsalaisessa järjestelmässä neljäs ja viides aste suoritetaan samalla kertaa.) (Karjalainen 2006, 56, ja Fryklund 1949, 170.)

²³ Nuottikirjoissa on lauluja loosin käyttöä varten. SFMO, Musikarkiv, vol. 40, Del II.

kutsutun *Harmonimusikin* ykkösklarinetistina 1794–1796. Koska Kaarle-herttua oli Ruotsin tuolloisen vapaamuurariuden keskeisin henkilö, on todennäköistä, että hänelle työskennelleet muusikot soittivat vapaamuurareiden tilaisuuksissa ja sillä tavoin myös liittyivät jäseniksi (Sorvola 1989, 101–102). Tämä yhteys Kaarle-herttuaan saattoi vaikuttaa myös siihen, että Crusell samana vuonna 1795 liittyi myös *Par Bricole* -seuraan, jonka korkeimpana suojelijana Kaarle toimi (Willén Ode 2018, 227). *Par Bricole* syntyi vuonna 1779 runoilija ja lauluniekka Carl Michael Bellmanin innoittamana. Sitä pidetään vapaamuurarien parodisena rinnakkaisjärjestönä ja se käytti jonkin aikaa samaa kokoontumispaikkaa kuin vapaamuurarit. (Willén Ode 2018, 225, ja Lantz ja Langenborg 2018, 335.)

Par Bricole -seurassa Crusell tutustui todennäköisemmin alempiin toimihenkilöihin, joita siellä oli enemmän kuin vapaamuurareissa, kun taas vapaamuurareissa oli jäsenenä enemmän ylempiä virkamiehiä. Muuten molempien veljeskuntien jäsenprofiili näytti jotakuinkin samanlaiselta. (Willén Ode 2018, 234.)

Sorvola (1989, 112) kirjoittaa, että Crusell tuskin osallistui järjestön toimintaan muuten kuin musiikin osalta. Siltä se tosiaan vaikuttaa, koska esimerkiksi Crusellin matkapäiväkirjat eivät sisällä mitään merkintöjä vapaamuurareista. Vaikka Crusell eteni veljeskunnan asteissa, se oli mahdollista myös ilman aktiivista osallistumista (Ahtokari 2019a). Crusell suoritti neljännen, viidennen ja kuudennen asteen vuonna 1798 Andreas-loosissa Glindrande Stjärna (Sorvola 1989, 102).

Vapaamuurarius saattoi silti olla hyödyksi Crusellin ensimmäisellä pitkällä, vuonna 1798 Berliiniin klarinetisti Franz Tauschin oppiin suuntautuneella ulkomaanmatkalla. Saman vuoden syksyllä Crusell esiintyi kerran Berliinissä ja kaksi kertaa Hampurissa tenori Friedrich Franz Hurkan (1762–1805) kanssa matkansa päätteeksi (Palkisto 2018, 47–51). Hurka oli aktiivinen vapaamuurari ja säveltäjä, jolta tunnetaan lukuisia vapaamuurarikäyttöön tarkoitettuja sävellyksiä (Ysander 2006b, 191). Crusellin tutustumista Berliinissä toimiviin muusikoihin, kuten Hurkaan, auttoi luultavasti hänen vapaamuurarijäsenyytensä mahdollistamat yhteydet. Hurka oli Crusellia verrattomasti tunnetumpi muusikko Berliinissä ja onnistui maineensa takia vetämään yleisöä konsertteihin myös tuntematonta nuorta Crusellia kuulemaan.

Kolme vuotta Berliinin-matkan jälkeen Crusell aloitti hyväntekeväisyyskonserttien antamisen, mistä pikkuhiljaa tuli merkittävä osa hänen elämäänsä. Kesällä 1801 hän osallistui varainkeruuseen Porin kaupunkipalon uhrien auttamiseksi soittamalla hyväntekeväisyyskonsertit Turussa

ja Helsingissä. Helsingin-konsertin hän piti 7.7.1801 Suurtorin laidalla sijainneessa Tammelinin salissa, joka tunnettiin vapaamuurarien kokoontumistilana. Todennäköistä on, että Helsingin-konsertin järjestivät Viaporissa toimineet vapaamuurarit, sillä heillä ei ollut kokoontumistiloja linnoitussaarten puolella (Dahl 1973, 19). Turun-konsertin järjestäjänä oli Turun soitannollinen seura. Myöhemmin Crusell toteutti Linköpingissä ja Strömstadissa merkittäviä hyväntekeväisyshankkeita, joiden vaikutukset näkyvät kaupungeissa vieläkin.²⁴ Vapaamuurariuteen kuuluva hyväntekeväisyistyö kehittyi Crusellin elämässä filantropiaksi. (Palkisto 2020b.)

Helsingin- ja Turun-varainkeruukonserttien kanssa samana vuonna 1801 Crusell valittiin jäseneksi Ruotsin Kuninkaalliseen musiikkiakatemiaan. Suosittelijoina toimivat säveltäjä Paul Struck ja ”maisteri Silfverstolpe”. (Dahlström 1977a, 12.) Vaikka on vaikea sanoa, kuka musiikkia harrastaneista Silfverstolpeista jälkimmäinen suosittelija oli, voi koko suvun vahvan kytköksen vapaamuurareihin ottaa huomioon (Önnerfors ja Andersson 2006, 255).²⁵ Siksi vapaamuurarituttavuudet ovat voineet vaikuttaa Crusellin valintaan musiikkiakatemian jäseneksi. Crusell valittiin musiikkiakatemiaan samalla kertaa harrastajamuusikko Genseric Brandelin kanssa (Dahlström 1977a, 13), joka päätyi diplomaatiksi ja jolle Crusell 13 vuotta myöhemmin omisti c-molli-kvartettonsa op. 4 (Dahlström 1976, 167, ja 1977a, 13). Crusellin verkostoituminen vapaamuurarien ja *Par Bricolen* kautta jatkui siis Kuninkaallisen musiikkiakatemiaan, joka taas vahvisti jo olemassa olevia siteitä tai poiki lisää uusia tuttavuuksia. Crusellille siis tapahtui ajalle tyypillistä ristiinverkostoitumista, josta historiantutkija Anders Simonson (2006, 138) kirjoittaa.

Crusellin myöhemmistä vaiheista vapaamuurareissa tiedetään, että hän sai kahdeksannen asteen Ruotsin suuressa maaloosissa 12.3.1825 ja sen myötä kahdeksannen asteen mukana saatavan oman vapaamuurarivaakunan. Crusellin vapaamuurarivaakunassa on kuvattuna klassinen viisikielinen lyyra, jonka yläpuolella näkyy viisisakarainen tähti. Kehyksessä on ylhäällä latinankielinen teksti *Eques a lyra aurea* (Kultaisen lyyran ritari) ja alhaalla *Fracta plenius sonabit* (Murtuneena soi täydem-

²⁴ Ks. tarkemmin Palkisto 2020b.

²⁵ Dahlströmin (1976, 273) arvion mukaan suosittelija oli Gustaf Abraham. Se olisi kyllä voinut olla myös Axel Gabriel, sillä Crusell esiintyi Axel Gabrielin luona helmikuussa 1801 (Dahlström 1976, 244), mikä saattoi olla jonkinlainen seremonia jäsenyyden johdosta. Axel Gabriel kuului vapaamuurareihin, Gustaf Abraham ilmeisesti ei (Önnerfors ja Andersson 2006, 255).

min).²⁶ (Karjalainen 2006, 56–57.) Vuodesta 1835 alkaen Crusell sinetöi kirjeensä vaakunaleimasimella, jossa lyyra on kuvattuna soikeassa kehksessä.²⁷ Vaakunaleimasin lienee ollut mukaelma hänen vapaamuurari-vaakunastaan.

Elämänsä aikana Crusell ehti vapaamuurariudessa edetä yhdeksänteen asteeseen, mikä käy ilmi suruloosissa pidetystä puheesta, jossa häntä kutsutaan arvonimellä *Tempelcommendeuren*.²⁸

Taulukko 1. Bernhard Crusellin vapaamuurariuden julkiset ja ei-julkiset toimintapiirit (? = ei tietoa vaikutuksesta tai toteutumisesta).

	Ei-julkinen	Julkinen
Arvonimi / ammattinimike	Tempelikomentaja	Musiikinjohtaja, hovimuusikko
Säveltuotanto	Rituaalimusiikki	Muunnelmateos op. 12
Hyväntekeväisyys	Rahalahjoitukset (?)	Hyväntekeväisyyskonsertit
Esiintyvä muusikkous	Rituaalimuusikko (?)	Kamari- ja hovimuusikko, sooloklarinetisti

Crusell on haudattu Solnan hautausmaalle. Hänen hautakivessään (kuva 1) on väitetty (Dahlström 2008) nähtävän vapaamuurarisymbolin, itseään syövän käärmeen *ouroboroksen*, mutta ei se eikä liioin hautakiven viisisakarainen tähti ole vapaamuurarisymboleita, vaan yleisessä käytössä olleita kuva-aiheita.²⁹ Hautakiven muoto neliskanttisine, kapenevine huippuineen muistuttaa obeliskia ja voi tietysti viedä ajatukset muinaiseen Egyptiin, joka oli yksi vapaamuurarien rakennustyyliä innoittaneista aikakausista. (Curl 2014, 566, 586–596.) Yhteyden näkeminen vapaamuurareihin on kuitenkin sellaista ylitulkintaa, johon järjestöön kuulumaton tutkija helposti sortuu.³⁰

²⁶ Kiitän latinankielisten lauseiden suomennoksesta dosentti ja fagotisti Seppo Heikkistä Helsingin yliopistosta. Crusellin vapaamuurari-vaakunasta on kuva Karjalaisen artikkelissa (2006, 57). Huomattakoon, että mitään merkkejä vapaamuurariudesta ei liioin ole sijoitettu Sandbergin Crusellista vuonna 1826 maalaamaan öljyvärimuotokuvaan. Symboleita voi nähdä muotokuvissa, jotka on teetetty vapaamuurariyhteyksiin, mutta Crusellin muotokuva tuli Kuninkaallisen musiikkiakatemian käyttöön.

²⁷ Fabian Dahlström Sorvolan (1989, 112) mukaan.

²⁸ Sorvola 1989, 112, 114, SFMO, Minnesteckningar 1839–1843. Karjalaisen (2006, 56) mukaan Crusell sai yhdeksännen asteen vuonna 1834.

²⁹ Häme 2020b. Hämeen mukaan Crusellin hautakivessä ei ole elementtejä, jotka osoittaisivat vainajan vapaamuurariksi.

³⁰ Häme 2020b.

Kuva 1. Bernhard Crusellin hautakivi Solnan hautausmaalla. Kuva: Janne Palkisto.

Luettelo 1700-luvun vapaamuurareista Ruotsissa

Siitä, minkälaisiin ihmisiin Crusellilla oli vapaamuurareihin liittyttyään mahdollisuus tutustua, saa valaistusta Nils Petter Sundiuksen koostamasta Ruotsin vapaamuurareiden yleismatriikkelista (Önnerfors ja Andersson 2006, 154–282). Luettelo sisältää vuosilta 1731–1800 yhteensä 4296 nimeä, jotka Sundius käsin kokosi eri loosien matrikkeleista eri puolilta valtakuntaa. Provinsiaalnumero on annettu iän tai jäseneksiliittymisvuoden mukaan, mutta aina se ei kerro liittymisen todellista ajankohtaa (Önnerfors ja Andersson 2005, 111). Crusellin provinsiaalnumero 3990 viittaisi liittymisvuoteen 1798, mutta kuten aiemmin on tullut ilmi, hänen on täytynyt liittyä järjestöön aiemmin – luultavasti vuonna 1795.

Ruotsin 1700-luvun vapaamuurareista erottuu luettelossa neljä suurta ammattiryhmää. Suurimpana ovat upseerit (28 %). Heidän jälkeensä tulevat ylemmät toimihenkilöt (20 %), oman liiketoimintansa omistavat kauppiaat (15 %) ja vielä korkeat viranhaltijat sekä kuninkaalliset (11 %). Maatalousväestö puuttuu lähes kokonaan, ja erittäin vähän näkyvät me-

renkulku (2 %), vähittäiskauppa (0,02 %) ja kaupan työntekijät (0,07 %). (Simonsen 2006, 131–132.)

Andreas Önnerfors ja Jonas Andersson ovat tehneet toisenlaisen jaot-
telun jäsenistöstä Sundiuksen matrikkelia koskevaan artikkeliinsa (2005,
125–127). He ovat löytäneet ammattiryhmiä, joista erottuvat esimerkiksi
lääkärit ja apteekkarit (3 %), suurin osa Itä-Intian kauppakomppanian
omistajista, merikapteenit, ruukinpatruunat, muusikot ja niin edelleen.

Näistä jäsenten edustamista ammateista ja asemista voi havaita, että
vapaamuurarit kokosivat yhteen ihmisiä, joilla oli valtaa ja varallisuutta.
Koska vapaamuurareilla oli tiivis yhteys erityisesti kulttuurielämään, poli-
tiikkaan ja talouteen, yhteys näiden alojen toiminnan ja järjestön välillä
on helppo nähdä (Önnerfors ja Andersson 2005, 125).

Säveltäjä ja vapaamuurari Karl Friedrich Ebers listasi kirjassaan
(1820, 31) syitä siihen, miksi vapaamuurareihin halutaan kuulua. Hänen
mukaansa moni tuntee ”että saa yhteyden ihmisiin, joihin muuten ei tu-
tustuisi” ja toivoo, että ”vapaamuurareista saisivat tiettyjä porvarillisia
etuja” (Ebers 1820, 31).³¹ Nämä edut tarkoittivat ammattimuusikolle ole-
tettavasti oman yleisökunnan laajentamista, uusien työmahdollisuuksien
saamista ja sitä kautta oman elinkeinon edistämistä.

Seuraavaksi tarkastelen Sundiuksen matrikkelin muusikkojäseniä,
jotta voi saada käsityksen Crusellin vapaamuurariasemasta oman am-
mattikuntansa keskuudessa. Musiikilla oli alusta lähtien tärkeä rooli
ruotsalaisessa vapaamuurariudessa. Useita ammattimuusikoita otettiin
järjestön tukholmalaisten loosien jäseniksi jo 1750-luvulla, ja merkittävät
säveltäjät, kuten Johann Gottlieb Naumann, sävelsivät musiikkia rituaa-
leihin. (Jullander 2006, 279, 281.)

Muusikkojäseniä olen laskenut luettelossa olleen yhteensä 101 eli 2,35
% jäsenistöstä. Pientä prosentuaalista osuutta katsottaessa on muistetta-
va, että muusikkoammatti oli tuon ajan Ruotsissa harvinainen. Vaikka
heidän osuutensa koko vapaamuurarijärjestössä oli prosentuaalisesti pie-
ni, joukkona he ovat olleet vaikuttava kokonaisuus valtakunnan merkit-
tävimpiä säveltaiteilijoita, kuten hovikapellin johtajia.³²

Matrikkelista löytyy monia erilaisia musiikkiammatteja. Niitä ovat
muiden muassa *cantor*, *capellist*, *concert mästare*, *hof musicus*, *hof sångare*,

³¹ “[...] många känner sig upplyft af att sålunda komma i förbindelse med personer, till hvilkas umgänge han eljest icke haft tillträde [...]”. ”Mången hoppas äfven, att genom Frimureriet uppnå vissa borgerliga fördelar [...]”

³² Harvinaisista ammateista huomauttavat myös Önnerfors ja Andersson (2005, 127) mainitessaan, että vaikka vapaamuurareihin kuului vain kymmenen silkkitehtailijaa, määrä lienee edustanut silkkitehtailun alalla toimivien enemmistöä.

kapellmästare, lärare i musiken, musik compositeur, musikan, oboist, organist, orgelbjuggare ja trumpetare.

Nimikkeellä *acteur* on otettu mukaan vain oopperalaulaja Carl Johan Savenius. Matrikkelin kuusi muuta *acteuria* olivat pikemmin puhenäyttelijöitä. Musiikkiin etäisemmin liittyvistä ammasteista on mukaan otettu *opera bokhållare* sekä *kamerera vid operan* [oopperan kamreeri]. Mukaan on otettu myös *Instrument makare*, vaikka se voi olla paitsi soitin- myös välinerakentaja.

Huomattakoon, että yksittäinen vapaamuurari saattaa luettelossa esiintyä kaksi kertaa, koska Sundius listasi jäsenet kronologisesti jäseneksi tulon mukaan, ja yksi jäsen saattoi paikkakunnalta muuton tai muun syyn takia liittyä useampaan loosiin eri aikoina (Andersson 2006, 145). Luettelosta puuttuvat ulkomaisiin looseihin liittyneet ruotsalaiset ja Ruotsissa toimineet ulkomaalaiset (Andersson 2006, 149). Tämä on tärkeä muistaa muusikoiden kohdalla, sillä heidän ammatissaan liikkuvuus oli suurta ja esimerkiksi hovikapellin soittajista moni oli ulkomaalainen.

Täytyy myös pitää mielessä Ruotsin 1700-luvun vapaamuurareissa toimineet lukuisat muiden alojen ammattilaiset, jotka saattoivat olla hyvin taitavia amatöörimuusikkoja (Jullander 2006, 279). Musiikki ja sen harjoitus saattoivat läpäistä ajankohdan vapaamuurarit siis vielä tätäkin listaa syvemmin. Kamarimusiikin soittaminen satoi ihmisiä yhteen ja muodosti verkostoja amatöörien ja ammattilaisten välillä. Kontakteja syntyi myös opettaja–oppilas-suhteessa, kun ammattimuusikot antoivat amatöörisoittajille soittotunteja.

Kuinka moni Crusellin orkesterin, Kuninkaallisen hovikapellin soittajista sitten kuului vapaamuurareihin? Vastauksesta saadaan vain ylimalkainen, sillä kuten todettua, matrikkeli listaa vain Ruotsin vapaamuurarit, ei ulkomaisiin looseihin liittyneitä. Hovikapellin vuoden 1789 muusikkoluettelon nimilistaa (Kexél 1789, 28–31) matrikkeliin vertaamalla löytää hovikapellista 26 vapaamuuraria ja 35 sellaista soittajaa, joiden nimeä ei ole matrikkelissa.³³ Vapaamuurareihin kuuluneiden määrä ainakin vuonna 1789 on yllättävän alhainen, sillä on myös väitetty kaikkien hovikapellin soittajien kuuluneen jo ”viran puolesta” vapaamuurareihin (Sorvola 1989, 102). Myöhemmässä, vuoden 1805 teatterialmanakassa (Widerberg 1804, 4–7) listataan 70 hovikapellin soittajajäsentä,

³³ Laskelmaan otettiin vain hovikapellin musisoivat jäsenet sekä hovitrumpetistit ja hovirumpalit. Lukumäärissä on todennäköisesti virheitä suuntaan tai toiseen sukunimien kirjoitusasun vaihtelun ja soittajien mahdollisten kaksoisammattien takia. Epäselvää on esimerkiksi se, toimiko sama Christian Kuhlau sekä hovirumpalina että kapellin kolmoshuilistina.

joista vain 20:n nimi löytyy vapaamuurarimatrikelista. Vaikka nämä luvut ovat suuntaa-antavia, ei missään nimessä voida väittää, että kaikki hovikapellin soittajat olisivat olleet vapaamuurareita.³⁴

Silti vapaamuurareihin kuului paljon muitakin muusikoita kuin hovikapellin soittajia. Crusell siksi tuskin suuremmin hyötyi jäsenyydestään, kun hän osallistui viranhakuihin tai kun hovikapellin konsertteihin valittiin esiintyjä, sillä myös monet kilpahakijat olivat vapaamuurareita. Tässä mielessä se, että muusikoissa oli paljon vapaamuurareita, vähensi jäsenyyden merkitystä ammatillisissa kilpailutilanteissa.

Taulukko 2. Muusikkojäsenet Nils Petter Sundiuksen vapaamuurarimatrikelissa. Asteriskit (*) tarkoittavat puuttuvaa tietoa. Merkintä [SED]* tarkoittaa, että jäsenet liittyivät S:t Edvardin loosiin, mutta kun loosi vuonna 1781 lakautettiin, he siirtyivät S:t Jean Auxiliairen loosiin. (Loosien lyhenteistä ks. Önerfors ja Andersson 2006, 156–157.)

Nimi	Provinsiaali-numero	Nimike	Loosi	Liittymisvuosi
Arlt, Fransiscus Xavier	3023	Hof Musicus	[LUN]	1787
Askergren, Petter	2974	Kgl. Kammar Musicus	[STE]	1787
Askergren, Petter	3405	Kgl. Kammar Musicus	[STE]	1793
Baehrendtz, Otto	3555	Opera Bokhållare	[STE]	1795
Berggren	1064	Hof Musicus	[LUN]	1762
Berggren, Petter Gustaf	2603	Hof Musicus	[SJA]	1782
Bergvall, J. J. A.	2764	Hof Musicus	[SJA]	1784
Bervaldt, Johan G.	3840	Kgl. Kammar Musicus	*	*
Besko, Johan	2808	Hof Musicus	[SJA]	1784
Bonn, Carl G.	1063	Hof Musicus	[LUN]	1762
Bonne, Johan	2602	Hof Musicus	[SJA]	1782
Brandt, Pär	1212	Musik Directeur	[LUN]	1763
Brunou, Olof	3441	Organist	[STA]	1793
Bäck, Henric	2438	Organist	[S3S]	1780
Bährendt, J.	3312	Kamerera vid Operan	[STE]	1792

³⁴ Kiitän teatterialmanakkojen löytymisestä arkistonhoitaja Helena Igganderia Tukholman Kuninkaallisesta oopperasta.

Böriz, Mathias Daniel	2257	Kgl. Kammar Musicus	[SED]*	1778
Cabrée, Francois	3832	Oboist vid Svea Lif Garde	[LUN]	1797
Carlander, Elias	501	Capellist	[STE]	1759
Chatillon, Francois	2323	Hof Sångare	*	*
Christoffer, Baltzar Simon	3326	Lärare i Musiken	[Z3G]	1792
Crusell, Berndt	3990	Kgl. Kammar Musicus	*	*
David, Anders	1115	Capellist	[SED]*	1762
Davidsson, August	2807	Hof Musicus	[SJA]	1784
Deland, Petter	2765	Hof Musicus	[SJA]	1784
Edvard du Puÿ	3688	Concert Mästare	[LUN]	1796
Ferling	2588	Concert Mästare. Kgl. Kammar Musikus	*	*
Ficker, Gotthelph Fredric	2604	Hof Musicus	[SJA]	1782
Flicks, Johannes	2845	Hof Musicus	[SJA]	1785
Flörike, Christian Fredric	3018	Hof Musicus	[LUN]	1787
Furstenhoff, J. Gottfried	3843	Kgl. Kammar Musicus	[SJA]	1797
Gaede, Carl Gottlieb	3516	Musicus	[S3S]	1794
Gelhaar, Carl	3021	Hof Musicus	[LUN]	1787
Grahm, Ferdinand	3400	Hof Musicus	[SJA]	1793
Grenser, Jaen Fredric	1901	Kgl. Hof Musicus	[LUN]	1775
Grönros, Johan Gustaf	3842	Kgl. Kammar Musicus	[SJA]	1797
Grönström, Carl Gustaf	2484	Hof Musicus	[SED]	1781
Henrichson, Christian Philip	3019	Hof Musicus	[LUN]	1787
Jochums	1230	Musikant vid Sprengtportska Regt.	[SVA]	1763
Johnsson, Henric Phil	352	Capellist	[STE]	1757
Kahlow, Fredric G.	2192	Musik Directeur	[GUA]	*
Kahlou, J. Henric	3401	Hof Musicus	[SJA]	1793
Kalov, Fredric	3834	Oboist vid Kgl. Svea Lif Garde	[LUN]	1797
Klut, Georg	3836	Oboist vid Kgl. Svea Lif Garde	[LUN]	1797

Klut, Johan	3835	Oboist vid Kgl. Svea Lif Garde	[LUN]	1797
Kreplin, Michael	1802	Hof Trumpetare	[SIN]	1772
Kuhlau, Fredric	823	Trumpetare	[STE]	1761
Kuhlaur, Christian	1311	Hof Trumpetare	[ADF]	*
La Croix, Joseph	3833	Oboist vid Kgl. Svea Lif Garde	[LUN]	1797
Lalin, Lars	1319	Kgl. Kammar Musico	[ADF]	*
Lytke, C. G.	3676	Cantor i Catharina församling	[STE]	1796
Megelin, Carl	3020	Hof Musicus	[LUN]	1787
Merchel, Laurentius	2846	Hof Musicus	[SJA]	1785
Meÿer, Gottlieb	2884	Hof Musicus	[SJA]	1786
Moeser, Carl	3965	Musicus	[STE]	1798
Müller, Christian Fredric	3490	Concert Mästare	*	*
Nauman, J. Amadeus	2161	Sachsisk Capellmästare	[LUN]	*
Nordén, Carl	2187	Directeur Cantor	*	*
Nordin, Isac	2249	Cantor	*	*
Nordsten	2711	Musicant	[STH]	*
Norstedt, Lars Fredric	3774	Kgl. Kammar Musicus	[SJA]	1796
Palm, Johan Fredric	3532	Kammar Musicus	[STE]	1794
Pecht, Johan Samuel	3838	Oboist vid Kgl. Svea Lif Garde	[LUN]	1797
Pennenberg, Henric W.	3022	Hof Musicus	[LUN]	1787
Perichan, Anton	1312	Concert Mästare	[ADF]	*
Piccini, Louis	3698	Concert Mästare	[LUN]	1796
Pihlman, Christopher	2357	Hof Musicus	[LUN]	*
Raddeveigh, Carl Fredric	2258	Kgl. Kammar Musicus	[SED]*	1778
Savenius, C. J.	4126	Acteur vid Kgl. Operan	[LUN]	1799
Scherber, Christian G.	2847	Hof Musicus	[SJA]	1785
Schultz, J. Jacob Berholdt	3300	Sångare	[Z3G]	1792
Schvan, Olof	2496	Directeur och Orgelbyggare	[STE]	1781
Schönnow, A. C.	3517	Stads Musikant	[S3S]	1794
Sebell, Lorents	3475	Secr. och Musicus	[S3S]	1794

Seldener, Henric Herman	3345	Organist	[S3S]	1792
Simson, Henric	386	Capellist	[SED]*	1757
Simson, Johan Gustaf	2955	Kammar Musicus	[S3S]	1786
Slicht	2489	Capellist. Tjenande Broder	[LUN]	1781
Steinholtz, I. Z.	504	Instrument Makare	[STE]	1759
Steinmuller, Joseph	2874	Hof Musicus	[SJA]	1785
Steinmüller, Wilhelm	2849	Hof Musicus	[SJA]	1785
Strasse, Frantz	2850	Hof Musicus	[SJA]	1785
Strohman, Fredric Gottlieb	3179	Hof Musicus	[SJA]	1790
Strohman, J. Carl Henric	3025	Hof Musicus	[LUN]	1787
Thies, Johan Christian	3017	Hof Musicus	[LUN]	1787
Tideman, Christian	3177	Hof Musicus	[SJA]	1790
Trache, Daniel	3178	Hof Musicus	[SJA]	1790
Tribensie, J. Daniel	3024	Hof Musicus	[LUN]	1787
Uriot	2077	Hof Musicus	[LUN]	*
Uttini, Adolph Ludvig	2803	Hof Musicus	*	*
Uttini, Francius	1438	Kapellmästare	[LUN]	1764
Walter, Thomas	1900	Musik Compositeur vid Danska Hofvet	[LUN]	1775
Werngren, Johan Henric	3837	Oboist vid Kgl. Svea Lif Garde	[LUN]	1797
Wikbom, Hans Fredric	2755	Hof Musicus	[SJA]	1784
Wirth, Joseph Frans	2605	Hof Musicus	[SJA]	1782
Woschitka, Francisus	471	Kammar Musicer	[SJA]	1758
Zaar, J. Gottfried	3004	Cantor	[S3S]	1787
Zaar, Johan Gottfried	3797	Musicus	[LUN]	*
Zander, David	1978	Musicus	[LUN]	1776
Zander, J. Didric	414	Capellist	[STE]	1757
Zellbell, Fredric	473	Capellmästare	[STE]	1758
Öman, Pehr	2487	Organist	[STC]	1781

Jäsenyyden vaikutus Crusellin sävellyksiin

Monet vapaamuurareihin kuuluneet säveltäjät ovat kirjoittaneet musiikkia järjestön tai loosien sisäisiin kokoontumisiin ja rituaaleihin. Pohjoismaiden tunnetuin rituaalimusiikki nykyisin on Jean Sibeliuksen *Musique religieuse* op. 113, joka sai ensiesityksensä Suomi-loosissa tammikuussa 1927 (Bister ja Dörögrip 2006, 91). Crusellin aikaan Ruotsin vapaamuurareiden käytössä oli muun muassa Johann Gottlieb Naumannin ja Olof Åhlströmin sävellyksiä (Svensson 2006a, 41–42; Svensson ja Ysander 2006, 71).

Bernhard Crusellilla on useitakin veljeskunnan tarpeisiin tehtyjä sävellyksiä, joista kaksi levisi julkaistuna myös järjestön ulkopuolelle. Ne ovat nelisäkeistöinen trio kahdelle tenorille, bassolle ja uruille Johan David Walleriuksen tekstiin *Hjelte som frälsade Scandinaviens del af jorden* ("Sankari joka vapautti Skandinavian alueen maailmassa") omistettuna kuningas Kaarle XIV Juhanalle (Ruotsin kuninkaana 1818–1844) sekä kruununprinssi Oscarille omistettu kupletti lauluäänelle, kuorolle ja uruille Johan Eric Broomanin tekstiin *Dyre Prins vår hyllning tag* ("Rakas Prinssi, ota vastaan kunnioituksemme").³⁵ Näitä lauluja on ehkä laulettu *Tafellogessa* ennen hallitsijanmaljaa.³⁶ Ne julkaistiin Crusellin laulukokoelman *Sångstycken* toisessa vihossa vuonna 1824.³⁷

Näiden teosten ohella Crusell sävelsi muutakin musiikkia vapaamuurarien käyttöön. Linköpingin vapaamuurarien arkistosta löydettiin 1980-luvulla hänen lyhyitä sävellyksiään sekä laajamuotoinen kantaatti *O Helge Ande kom*, josta ensin luultiin että se olisi ollut Crusellin säveltämä ja jollaisena se myös uudelleenesitettiin vuonna 1982.³⁸ Sen säveltäjäksi osoitettiin myöhemmin kuitenkin toinen vapaamuurari Olof Åhlström (Engström 2006, 64; Svensson 2018, 401).

³⁵ SFMO, Musikarkiv, vol. 40, Del II. Trion käsikirjoitusversio löytyy kansioista SFMO, Musikarkiv, vol. 41.

³⁶ Vrt. Ebers 1820, 68.

³⁷ *Sångstycken* med accompagnement för forte piano. 2:ndra häftet. Stockholm 1824, J. W. Walter. Stentr. C. Müller. Ks. Dahlström et al. 1977b, 250–251.

³⁸ MB: ÅV F3:5. Bernhard Crusells Frimurarekantat. Kansiossa on tietoja 1980-luvulla uudelleen löydetyistä Crusellin nimiin luetusta vapaamuurarikantaatista *O Helge Ande kom*: nuottikopioita, puhtaaksikirjoitetun kuorostemman kopio, osien musiikki- sekä tekstisisällön kommentaareja, teosta tutkineen insinööri Bengt Schlyterin sekä Åke Vretbladnin tekemän tutkimustyön kuvailua, käsikirjoitusversioita teoksen johdanto-tekstiin sekä kirjeenvaihtoa. Crusellin säveltämäksi kantaatiksi väitetyn teoksen uudelleenesitys tapahtui Linköpingissä Pyhän Laurin kirkossa 30.1.1982.

Toinen ryhmä vapaamuurareihin kuuluneiden säveltäjien teoksista on ne, jotka on sävelletty ensisijaisesti julkista käyttöä varten, mutta joista voi löytää vapaamuurariuden symboliikkaa. Vapaamuurariuden vaikutusta jäljittäviä analyysejä on tehty paljon varsinkin W. A. Mozartin teoksista, joiden vapaamuurarisymboliikkaa kuvailee Sten Svensson (2006b) artikkelissaan.³⁹ Mozartin ooppera *Taikahuilu* (1791) lienee kuuluisin vapaamuurariuden leimaama teos. Lukusymboliikkaa *Taikahuilussa* edustaa muun muassa kaikkialla esiintyvä luku kolme, kuten kolmessa pojassa, kolmessa naisessa ja oopperan pääsävellajissa Es-duurissa, jossa on kolme alennusmerkkiä. Lukusymboliikka jatkuu toisen näytöksen aloittavalla 18 papin kulkueella, pimeyden väistymisessä 33. kohtauksessa ja niin edelleen. (Svensson 2006b, 61.) Mozartin jotkut muutkin teokset ovat ”vahvasti vapaamuurariuden leimaamia”, kirjoittaa Svensson (2006b, 53), ”enemmän kuin vapaamuurariksi vihkimättömät voivat olettaa”. Esimerkiksi tästä Svensson nostaa wieniläisten loosien käyttämät tunnuskoputukset, joiden mukaisia rytmiäiheita Mozart käyttää joussikvartettonsa KV 464 Andante-osassa, *Taikahuilun* alkusoitossa ja sinfonian nro 39 Es-duuri ensiosassa (Svensson 2006b, 61).

Mozartin oopperat saapuivat Tukholmaan viiveellä, eikä *Taikahuilua* kuultu kuin vasta vuonna 1812.⁴⁰ Mozartin *Taikahuilun* esikuva oli ooppera *Osiris*, jonka säveltäjä, vapaamuurari Johann Gottlieb Naumann työskenteli Tukholmassa musiikinjohtajana muun muassa uudelleenjärjestelemässä hovikapellin toimintaa vuonna 1777 (Lindgren 1882, 13).⁴¹ *Osirista* voi vahvan symboliikkansa perusteella pitää ensimmäisenä vapaamuurarioopperana, ja vaikka juuri sitä ei esitetty Tukholman Kuninkaallisessa oopperassa, Naumannin tapa yhdistää vapaamuurariusäveltämiseen saattoi toimia esikuvana muille ammattimuusikoille Tukholmassa.⁴²

Voisiko Crusellin muiden kuin suoraan vapaamuurarikäyttöön säveltämien teosten joukosta löytää symboleja vapaamuurariudesta? Ainakin hän sävelsi kaksi merkittävää laajamuotoista teosta kolmen alennusmerkin sävellajiin Es-duuriin: klarinettikonserton nro 1 op. 1 ja klarinettikvartetton nro 1 op. 2.⁴³ Motiivi sävellajin valintaan lienee kuitenkin ollut

³⁹ Ks. esim. Landon 1982, Autexier 1991, Lösel 2017, Durand-Barthez 2017.

⁴⁰ <https://arkivet.operan.se/repertoar/>

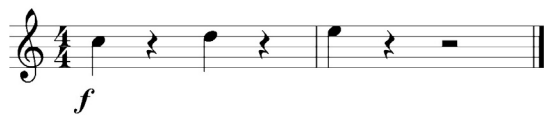
⁴¹ Matrikkelissa nimellä J. Amadeus Nauman, Tukholman L'Unionin jäsen.

⁴² <https://arkivet.operan.se/repertoar/>

⁴³ Crusellin klarinettikonserto op. 1 ja klarinettikvartetto op. 2 on julkaistu vuosina 1811 tai 1812. Kvartetton varhaisversio tai osia siitä on luultavasti ollut valmiina jo 1803. (Dahlström 1976, 112 ja 159.)

käytännöllinen. Solistisena soittimena teoksissa on B-vireinen klarinetti, jolle teoksen Es-duuri merkitsee F-duurissa soittamista. 1800-luvun alun klarineteissa oli nykyistä klarinettia vähemmän läppiä, joten sävellajit, joissa oli mahdollisimman vähän alennus- tai ylennysmerkkejä, kuten yhden alennusmerkin sisältämä F-duuri, sopivat soittimelle parhaiten. Lisäksi on huomioitava, että klarinetin alin ääni on pieni *e*, joka toimii johtosävelenä sitä puolisävelaskeleen ylempänä sijaitsevalle perussävelelle *f*:lle. Kirjoitettu F-duuri on siis B-klarinetin kannalta kenties paras sävellaji, koska sävellajin kolme oktaavia ovat laadukkaasti soitettavissa ja alimmalle perussävelelle voi tulla myös johtosävelellä alakautta. Se, että Crusell valitsi kahdelle ensimmäiselle julkaistulle klarinettiteokselleen sävellajiksi Es-duurin, on tietysti voinut myös sisältää ajatuksen vapaamuurareille tärkeästä kolminaisuudesta, mutta soitintekninen motiivi on silti ilman muuta vahvempi.

Crusellin sävellyksistä eniten vapaamuurariutta heijastava soitinteos lienee muunnelasävellys *Introduction et air suédois varié* eli *Johdanto ja muunnelmia ruotsalaisesta juomalaulusta* op. 12 klarinetille ja orkesterille (Crusell 1983). Sen pääteema on Olof Åhlströmin säveltämä juomalaulu *Goda gosse glaset töm* ("Tyhjennä lasis', poika hyvä") suomalais-ruotsalaisen runoilijan ja vapaamuurarin Frans Mikael Franzénin tekstiin. Teoksen nostaa esiin Ruotsin vapaamuurarien yliarkistonhoitaja Ulf Åsén Franzénia käsittelevässä artikkelissaan (2018, 453–454) – kuitenkin vain kaikkien kolmen tekijän vapaamuurarijäsenyyden takia. Teoksen aloit-

Kuva 2. Bernhard Crusellin *Introduction et air suédois varié* op. 12, tahdit 1–2, sooloklarinetin ja orkesterin (pianon) kolmen sävelen ja soinnun aloitusele.

Kuva 3. Bernhard Crusellin klarinettikvartetto *c*-mollin op. 4, 1. osa *Allegro molto agitato*, tahdien 1–2 laskeva kolmen sävelen aloitusele.

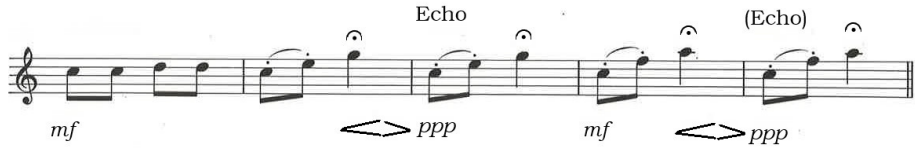
Kuva 4. Bernhard Crusellin teoksen Introduction et air suédois varié op. 12 teema eli Olof Åhlströmin säveltämä juomalaulu Goda gosse glaset tøm. Ympyröitynä melodian korostetut nousevat kolmen sävelen eleet.

taa tauoilla jaksotetut kolme sointua nousevine ylä-äänineen (kuva 2) – samankaltainen kolmi-idea kuullaan Crusellin c-molli-kvartetton op. 4 (Crusell S.A.) alussa (kuva 3), tosin mollissa ja laskevana.

Ehkä Åsén jättää artikkelissaan (2018, 453–454) mainitsematta Crusellin opuksen 12 tulkinta-avaimet, koska ne liittyvät salaisiin rituaaleihin? Johannes-vapaamuurariuden ensimmäisen asteen vihkimyksessä kokelas sai ottaa siteen silmiltään kuultuaan kolme voimakasta iskua (Ebers 1820, 55). Tällaisena aloituseleenä, näköaistin avautumisena ja valon syttymisenä Crusellin sävellyksen aloituseleen, solistin ja orkesterin yhdessä soittaman kolmen voimakkaan iskun, voi siis hyvinkin tulkita.

Toinen tulkinta-avain liittyy vapaamuurarien veljesateriaan, *Tafellogeen*, jossa maljojen nostaminen on keskeisellä sijalla. Malja juodaan kolmasti ja maljan nostamisen kädenliikkeestä muodostuu triangelikuvio (Ebers 1820, 68–69). Samanlainen kolmen maljannostamisen idea kuuluu Åhlströmin laulussa kolmen sävelen nousevana aiheena (kuva 4), josta Crusell on oman muunnelasävellyksensä loppuun muotoillut ilmaisuvoimaiset kaikuaiheet (kuva 5). Niitä korostavat fermaatit ja portatot sekä eleen viimeiselle, juomiselle osuvalle nuotille, merkitty crescendo–diminuendo -dynamiikka. Kaikuidea voi ilmaista myös maljannoston vuorottelua eli vastauksia toisille maljannostajille. Koska kyseessä on juomalaulu, voi yhteyden vapaamuurarien kolminkertaisen maljannostoon nähdä muodostuvan.⁴⁴

⁴⁴ Crusellin muunnelasävellyks op. 12 ja Åhlströmin juomalaulu esitettiin vapaamuurarien Crusell-juhlassa Linköpingissä lokakuussa 2015 (Mazetti 2015, 34–35). Sävellyksen käyttö tällaisessa yhteydessä heijastaa niiden merkitystä vapaamuurariyhteisössä.

Kuva 5. Bernhard Crusellin teoksen Introduction et air suédois varié op. 12 tahdit 201–205, joissa Åhlströmin juomalaulun nousevasta kolmen sävelen aiheesta muodostuu kaikuvälike.

Kolmen sävelen aihe, kaksi lyhyttä ja yksi pitkä nuotti (ti-ti-taa), on myös aika-arvoiltaan samanlainen kuin koputusaihe, joka looseissa symboloi mestarimuurariutta eli Johannes-vapaamuurariuden kolmatta astetta (Autexier 1991, 134). Crusellin tapa korostaa tätä rytmistä symbolia voi toimia eleenä teoksen kolmen vapaamuuraritekijän, Crusellin, Åhlströmin ja Franzénin, mestariuden osoittamiseksi.

Kuten aiemmin Mozartin kohdalla nähtiin, orkesterisävellyksissä tapahtuvia soitinryhmien välisiä vuorotteluja ja dramaturgista ”kohti valoa” kulkemista on myös pidetty vapaamuurariuden ilmentymänä. Näitä ominaisuuksia Crusellinkin teoksissa riittää, kuten ”valoa kohti” kulkeminen f-molli-klarinettikonsertton op. 5 finaalissa, jossa solisti kamppailun kautta muuttaa sävellajin f-mollista F-duuriin (Koskinen 2005, 49–52). Tällaiset klassis-romanttisen musiikin ominaisuudet ovat kuitenkin pulmallisia liitettäväksi pelkästään vapaamuurariuteen viittaaviksi. Ne olivat 1700- ja 1800-luvuilla tuiki tavallisia sävellyskeinoja ja heijastivat ajan esteettisiä arvostuksia. Koko teoksen tai sen osan läpi kulkeva kehitys mollista duuriin oli yleisesti käytetty ilmaisutapa, joten pelkkä vapaamuurariuus tuskin voi tarjota tulkintakontekstia Crusellin musiikille. Koska sekä aikakauden sävelteokset että vapaamuurariuus olivat samojen ihanteiden ilmenemismuotoja, niissä totta kai on samankaltaisuutta.⁴⁵

Johtopäätökset

Vapaamuurariuden vaikutusta yksittäisen ihmisen julkiseen toimintaan on tarkasteltava erityisellä varovaisuudella. Vapaamuurariuden merkitystä historiassa on usein liioiteltu, kuten silloin kun sen on väitetty vaikut-

⁴⁵ Samanlaisesta tulkintaongelmasta Beethovenin teosten kohdalla huomauttaa Einari Marvia (1994, 227).

taneen jopa Amerikan ja Ranskan vallankumousten syntyyn. Helposti voi kuitenkin nähdä, miten vapaamuurareita oli myös vallankumousten vastustajissa. Tästä huomauttaessaan uskontotieteilijä Henrik Bogdan (2006, 107–108) tähdentää, että historia ei ole koskaan mustavalkoista, eikä vapaamuurarius ole yhtenäinen ilmiö. Vapaamuurarit saattoivat taistella sodissa toisiaan vastaan, mutta yhtä hyvin tukea toisiaan, vaikka muodollisesti olisivatkin olleet toistensa vihollisia.

Vapaamuurarius ei näytä olleen yhtenäinen ilmiö yksittäisenkään jäsenen kohdalla, vaan jokaiselle muodostui oma vapaamuurarina olemisen tapa. Crusellin omasta suhteesta vapaamuurareihin näkyy lähteissä ristiriitaisia seikkoja. Matkapäiväkirjojen perusteella vaikuttaa siltä, ettei hän pitkällä matkoillaan lainkaan ollut kiinnostunut ulkomaisten loosien toiminnasta tai sitten ei halunnut kirjoittaa niistä mitään muistiin. Crusellista maalatussa tunnetussa muotokuvassa (Sandberg 1826) ei ole viittauksia vapaamuurariuteen. Yhdeksänteen asteeseen hänen oli myös ollut mahdollisuus edetä ilman suurempaa aktiivisuutta muussa kuin musiikkitoiminnassa. Crusellin hautakivi eivätkä sen kuva-aiheet kerro, että vainaja olisi ollut vapaamuurari. Kuitenkin Crusellin jäsenyys voi olla nähtävissä hänen aktiivisessa tavassaan harjoittaa hyväntekeväisyyttä.

Kuuluisalle ammattimuusikolle kuuluminen vapaamuurareihin tarjosi Crusellin ajan Ruotsissa ilmeisesti joustavan tavan käyttää omaa jäsenyyttä niin elinkeinon kuin vapaa-ajan tarpeisiin. Jäsenyys ei ollut liiaksi vaativaa, mutta antoi hyvän mahdollisuuden tutustua musiikkia suosiviin muiden alojen ihmisiin ja harrastajamuusikoihin. Tästä oli eniten hyötyä uuteen kaupunkiin hiljattain muuttaneelle muusikolle, kuten Crusellille vuonna 1795.

Suurin vaikutus vapaamuurariudella Crusellin elämään lieneekin ollut hänen uransa alkuvaiheessa. Erilaisissa seuroissa ja klubeissa kaupunkiin saapuneet uudet asukkaat saattoivat esitellä itsensä ja saavuttaa mainetta (Simonsen 2006, 138). Pääkaupunkiin tultuaan Crusell oli toiminut Kaarle-herttuan soittokunnassa, sitten päässyt hovikapellin jäseneksi ja sen jälkeen initioitu mukaan myös vapaamuurareihin. Kahdessa ensiksi mainitussa yhteisössä hän tutustui muihin ammattimuusikoihin, vapaamuurareissa lopulta myös muiden alojen ammattilaisiin, aatelisiin, kauppiaisiin ja upseereihin. Seurojen jäsenyydet menivät myös ristiin toistensa kanssa (Simonsen 2006, 138), joten olemalla jäsen yhdessäkin seurassa pääsi osaksi verkostoa, joka ulottui lähes kaikkialle konserttimusiikkia harjoittavien ja rahoittavien ihmisten pariin.

Muistettakoon myös, ettei jäseneksi vapaamuurareihin voinut noin vain liittyä, vaan miespuolinen henkilö otettiin veljeskuntaan jäseneksi tavalla, johon liittyi suosituksia tai äänestyksiä (Simonsen 2006, 125). Crusellilla oli siis niinkin varhain kuin vuonna 1795 tarpeeksi vankka asema ja tunnettuus pääkaupungin musiikkielämässä, jotta hänet voitiin vapaamuurariksi ottaa. Tärkeimpänä niistä varmaankin oli hovikapellin sooloklarinetistin työ, joka oli alkanut kaksi vuotta aiemmin.

Crusellin ammatillisten valintojen selittäminen vapaamuurarijäsenyyden perusteella olisikin liian yksinkertaistavaa. Kuten edellä nähtiin, esimerkiksi Es-duuri-sävellajin valitseminen klarinettiteoksen sävellajiksi on selvästi ollut käytännöllinen ratkaisu, vaikei se kokonaan poissulje kolmen alennusmerkin vapaamuurarisymboliikkaa.

Vapaamuurariuden ihanteiden voi nähdä olleen osa koko aikakauden yleisiä arvostuksia. Järjestöstä Crusell sai tuttavuuksia, joiden avulla hän saattoi menestyksellisesti toimia, paitsi hovimuusikkona, niin myös itsenäisenä säveltäjänä. Selkeimmin Crusellin vapaamuurarius on nähtävissä hänen monipuolisissa hyväntekeväisyshankkeissaan, joilla oli vaikutusta pitkälle 1900-luvun puolelle saakka.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Painamattomat arkistolähteet

- SFMO = Svenska Frimurare ordens arkiv, Stockholm
Minnes-tal af Ord. Historiogr. 1839–1843. 37–40.
Musikarkiv, vol. 40. Del II. "Sångstycken afsjungne vid Högtidlige Tillfällen i S:t Johannis Logen S:t Eric i Stockholm. Inlämnad af en Medbroder."
Musikarkiv, vol. 41–43.
- MB = Musik- och teaterbibliotekets arkiv, Stockholm
Vretblads arkiv: ÅV = Åke Vretblad. F3:5. Bernhard Crusells Frimurarekantar.
- KB = Kungliga biblioteket, Stockholm
Ep.C.6 Bref till Crusell, 22: Genseric Brandel => BC. Stockholm 27., 28., 29. och 30. December 1799.
Vard = Vardagstryck Bk, Svenska frimurare orden.
- SA = Stadsarkiv, Stockholm
Klemming släktarkiv, SE/SSA/3498, kartong 8.
BC => Anna Klemming, Berlin 12.5.1798.
BC => Anna Klemming, Berlin 21.8.1798.

Painetut lähteet

Andersson, Jonas ja Andreas Önnersfors. 2006. ”Förteckning över svenska 1700-talsfrimurare”. Teoksessa *Mystiskt brödrarskap – mäktigt nätverk. Studier i det svenska 1700-talsfrimureriet*, toim. Andreas Önnersfors, 154–282. Lund: Lunds Universitet.

Crusell, Bernhard. 2010. *Keski-Euroopan malkapäiväkirjat 1803–1822*. Suomentanut ja toimittanut Janne Koskinen [nyk. Palkisto]. Helsinki: SKS.

Dahlström, Fabian. 1976. *Bernhard Henrik Crusell. Klarinettisten och hans större instrumentalverk*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Ebers, Karl Friedrich. 1820. *Sarsena, eller Den fullkomliga Byggmästaren*. Översättning från tredje upplagan till svenska av Anders Lindeberg. Stockholm: Fr. B. Nestius.

Karjalainen, Kauko. 2006. ”Lyyra ja miekka, harppi ja suorakulma. Suomalaisia ja Suomessa toimineita sotilasmuusikoita vapaamuurareina”. Teoksessa *Annales Minervae 24*, toim. Simo Veiranto, 48–71. Tampere: Tutkimusloosi Minerva 27.

Kexél, Olof. 1789. *Theatre-almanach för år 1789*. Stockholm: Kongliga tryckeriet.

Sorvola, Martti. 1989⁴⁶. ”Bernhard Henrik Crusell”. Teoksessa *Kirjoituksia vapaamuurariudesta I*, toim. Reijo Ahtokari, 99–117. Helsinki: Koilliskulma Oy.

Widerberg, Andreas. 1804. *Teater almanach för år 1805*. Stockholm: Joh. Pehr Lindh.

Önnersfors, Andreas ja Jonas Andersson. 2005. ”’Embete eller yrke i den Allmänna Verlden’ – 4 300 svenska frimurare från 1731 till 1800”. *Acta Masonica Scandinavica* (8): 104–133.

Nuottijulkaisut

Crusell, Bernhard. S.A. *Quatuor pour Clarinette, Violin, Alto et Violoncelle, Op. 4*. Leipzig: Bureau de Musique C. F. Peters.

Crusell, Bernhard. 1983. *Introduktion und Variationen über ein schwedisches Lied für Klarinette und Orchester op. 12*. Hamburg: Musikverlag Hans Sikorski.

Muotokuva

Sandberg, Johan Gustaf 1826. *Bernhard Henrik Crusell*. Öljymaalauk. Stockholm: KMA. (ks. esim. <http://runeberg.org/smok/2/0167.html>, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/mobil/Artikel/15721> ja <https://bit.ly/2IGjsSE>).

Suulliset ja kirjalliset tiedonannot (tekijän hallussa)

Ahtokari, Reijo 2019a. Suullinen tiedonanto tekijälle 3.9.2019, Kamppi, Helsinki.

Ahtokari, Reijo 2019b. Sähköposti tekijälle 19.9.2019.

⁴⁶ Julkaisuvuosi 1989 on peräisin Reijo Ahtokarin sähköpostivastauksesta (Ahtokari 2019b), kun kysyin tarkempaa tietoa kirjan ilmestymisvuodesta. Toisessa lähteessä (Ahtokari 2000, 354) ilmestymisvuodeksi mainitaan 1992 ja Kansalliskirjaston viitetiedoissa (kansalliskirjasto.finna.fi) julkaisuvuodeksi arvioidaan 1990 kysymysmerkin kera.

Häme, Juhana 2020a. Sähköpostit tekijälle 7.9.2020 ja 8.9.2020.
Häme, Juhana 2020b. Sähköpostit tekijälle 1.11.2020 ja 3.11.2020.
Lauridsen, Kristina 2020. Sähköpostivaihto tekijän kanssa 29.–30.6.2020.
Palkisto, Janne 2020a. Sähköposti Ruotsin vapaamuurarien yliarkistonhoitajalle 3.6.2020.
Schierbeck, Stefan 2020. Sähköpostit tekijälle 3.9.2020 ja 4.9.2020.
Önnerfors, Andreas 2020. Sähköposti tekijälle 7.4.2020.

Internet-lähteet

<https://arkivet.operan.se/repertoar/> (vierailtu 5.5.2020)
www.uudenetsijat.com (vierailtu 16.6.2020).

Tutkimuskirjallisuus

Ahtokari, Reijo. 1994. ”Vapaamuurarius”. Teoksessa *Näkymättömän temppelin rakentajat – Suomalaisen vapaamuurariuden historia*, toim. Reijo Ahtokari, Eero Ekman ja Einari Marvia, 11–17. Helsinki: Otava.

Ahtokari, Reijo. 2000. *Salat ja valat. Vapaamuurarit suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisuudessa 1756–1996*. Helsinki: SKS.

Andersson, Jonas. 2006. En introduktion till Svenska Frimurare Ordens ’Provincial-Matrikel’. Teoksessa *Mystiskt brödrarskap – mäktigt nätverk. Studier i det svenska 1700-talsfrimureriet*, toim. Andreas Önnerfors, 144–153. Lund: Lunds Universitet.

Autexier, Philippe. 1991. ”Freemasonry”. Teoksessa *The Mozart Compendium*, toim. H.C. Robbins Landon, 132–134. New York: Thames and Hudson.

Berndtsson, Tim. 2017. ”Frimureriets medier: Om 1700-talsfrimureriets mediering av hemligheter i tal, handskrift och tryck”. *Sjuttonhundratals* (14): 17–37.

Bogdan, Henrik. 2006. ”En introduktion till studiet av frimureriets ritualer”. Teoksessa *Mystiskt brödrarskap – mäktigt nätverk. Studier i det svenska 1700-talsfrimureriet*, toim. Andreas Önnerfors, 99–121. Lund: Lunds Universitet.

Bister, Hannu ja Gunnar Döragrip. 2006. ”Jean Sibelius – vår store nordiske frimurartonsättare”. Teoksessa *Frimureriska tonsättare och frimurerisk musik. Ett uppslagsverk*, 86–93. Uppsala: Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff.

Bogdan, Henrik ja Jan A.M. Snoek (toim.) 2014. *Handbook of Freemasonry*. Boston: Brill.

Carl Friedrich Eckleff, forskningslogen⁴⁷. 2006. *Frimureriska tonsättare och frimurerisk musik. Ett uppslagsverk*. Uppsala.

Curl, James Stevens. 2014. ”Freemasonry and Architecture”. Teoksessa *Handbook of Freemasonry*, toim. Henrik Bogdan ja Jan A.M. Snoek, 557–605. Boston: Brill.

Dahl, Uno. 1973. ”Viaporin veljeskunnat”. Lyhennelmä esitelmästä *Humanitas-seuran retkellä 22.9.1961. Koilliskulma* (4): 18–23.

⁴⁷ Kirjalle ei ole nimetty päätekijää, joten se on aakkostettu julkaisijan eli Ruotsin vapaamuurarien tutkimusloosin ”Carl Friedrich Eckleff” mukaan.

Dahlström, Fabian. 1977a. Biografisk inledning. Teoksessa Fabian Dahlström, Axel Helmer, Niall O'Loughlin, Axel Strindberg ja Åke Vretblad: *Bernhard Crusell. Tonsättare, klarinettvirtuos. Hans dagböcker, studier i hans konst, verkförteckning. Kungliga Musikaliska Akademiens skriftserie (21)*, 7–23. Stockholm: KMA.

Dahlström, Fabian. 1995. ”Romantiikan kynnyksellä”. Suom. Hannu Wuorela. Teoksessa Fabian Dahlström ja Erkki Salmenhaara: *Suomen musiikin historia I. Ruotsin vallan ajasta romantiikkaan*, 258–283. Porvoo: WSOY.

Dahlström, Fabian. 2008. Crusell, Bernhard Henrik. Suom. Heli Alanko. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS, 1997– <<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002356>> [vierailtu 25.11.2019].

Dahlström, Fabian, Axel Helmer, Niall O'Loughlin, Axel Strindberg ja Åke Vretblad. 1977. Verkförteckning. Teoksessa Fabian Dahlström, Axel Helmer, Niall O'Loughlin, Axel Strindberg ja Åke Vretblad: *Bernhard Crusell. Tonsättare, klarinettvirtuos. Hans dagböcker, studier i hans konst, verkförteckning. Kungliga Musikaliska Akademiens skriftserie (21)*, 248–254. Stockholm: KMA.

Davies, Malcolm. 2014. ”Freemasonry and Music”. Teoksessa *Handbook of Freemasonry*, toim. Henrik Bogdan ja Jan A.M. Snoek, 497–522. Boston: Brill.

Durand-Barthez, Manuel. 2017. ”Die Zauberflöte: tradition et reflets”. *Cahiers d'Études Germaniques* 72 [en ligne]. URL: <http://journals.openedition.org/ceg/431>, [vierailtu 30.4.2019].

Engström, Bengt Olof. 2006. ”Musiken i S:t Erik under femtio år”. Teoksessa *Den obrutna kedjan. S:t Johanneslogen S:t Erik 250 år 1756–2006*, 61–71. Stockholm: Sellin & Partner Book.

Holm, Nils G. ja Tiina Mahlamäki. 2020. ”Vapaamuurarius”. Teoksessa *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*, 133–148. Tampere: Vastapaino.

Häme, Juhana. 2006. ”Akseli Gallen-Kallela ja vapaamuurarit”. Teoksessa *Annales Minervae* 24, toim. Simo Veiranto, 72–92. Tampere: Tutkimusloosi Minerva 27.

Jacobsson, Stig. 2015. *Bernhard Crusell. Liv, verk & inspelningar*. Linköping: Vimla / DIBB förlag.

Jullander, Sverker. 2006. ”Frimureriska tonsättare verksamma i Sverige och deras frimureriska musik. Inledning – Historik”. Teoksessa *Frimureriska tonsättare och frimurerisk musik. Ett uppslagsverk*, 279–283. Uppsala: Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff.

Kexél, Olof. 1789. *Theatre-almanach för år 1789. Med Allernådigste Tilstånd*. Stockholm: Kungliga tryckeriet.

Koskinen [nyk. Palkisto], Janne. 2005. Romantiikka Bernhard Crusellin klarinettikonsertoissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Koskinen [nyk. Palkisto], Janne. 2010. ”Bernhard Crusell säveltäjänä ja klarinetistina”. Teoksessa Bernhard Crusell: *Keski-Euroopan matkapäiväkirjat 1803–1822*, toim. ja suom. Janne Koskinen [nyk. Palkisto], 9–13. Helsinki: SKS.

Landon, H. C. Robbins. 1982. *Mozart and the Masons*. New York: Thames and Hudson.

Lantz, Gunnar ja Claes Langenborg. 2018. ”Stamhusens arkitektur”. Teoksessa *Svenskt frimureri under 1800-talet*, toim. Marcus Willén Ode, 331–372. Uppsala: Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff.

Lindgren, Adolf. 1882. *Svenske hofkapellmästare 1782–1882*. Stockholm: Huss & Beer.

Lösel, Steffen. 2017. ”In Need of God: Mozart, Faith, and Così fan tutte”. *Theology Today* 74 (2): 112–137.

Mahlamäki, Tiina ja Nina Kokkinen (toim.) 2020. *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Marvia, Einari. 1994. ”Sibeliuksen rituaalimusiikki”. Teoksessa *Näkymättömän tempelien rakentajat – Suomalaisen vapaamuurariuden historia*, toim. Reijo Ahtokari, Eero Ekman ja Einari Marvia, 227–244. Helsinki: Otava.

Mazetti, Kjell. 2015. ”Frimurerisk tonsättare hyllades i Linköping.” *Frimuraren* 88 (4): 34–35.

Ode, Marcus Willén (toim.) 2018. *Svenskt frimureri under 1800-talet*. Uppsala: Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff.

Palkisto, Janne. 2018. ”Bernhard Crusellin vuosi 1798. Nuoren muusikon toiminta uusien lähteiden valossa”. *Musiikki* 48 (3–4): 37–60.

Palkisto, Janne. 2019. ”Lehdistövapauden kevät 1810 Ruotsissa: säveltäjä-klarinetisti Bernhard Crusell julkisten moitteiden kohteena”. *Ennen ja nyt – Historian tietosanomat* 4 [online]. <<http://www.ennenjanyt.net/2019/12/lehdistovapauden-kevat-1810-ruotsissa-saveltaja-klarinetisti-bernhard-crusell-julkisten-moitteiden-kohteena/>> [vierailtu 2020-03-23]

Palkisto, Janne. 2020b. ”Tonsättaren-klarinetististen Bernhard Crusell som välgörare i Sverige i början av 1800-talet”. Översättning till svenska: Tove Djupsjöbacka. Tutkimusartikkelin käsikirjoitus. Julkaistaan lehdessä *Svensk tidskrift för musikforskning*.

Personne, Nils. 1914. *Svenska teatern från Gustaf III:s död till Karl XIV Johans ankomst till Sverige 1792–1810*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Reinholm, Henrik August. 1853. ”Crusell, Bernhard Henrik, musik-kompositör 1775–1838.” Teoksessa *Finlands minnesvärde män. Samling af lefnadsteckningar. Första bandet*, 208–236. Helsingfors: J. C. Frenckell & Son.

Simonsen, Andreas. 2006. ”Socialhistoriska perspektiv på Svenska Frimurare Ordens Generalmatrikel”. Teoksessa *Mystiskt brödrarskap – mäktigt nätverk. Studier i det svenska 1700-talsfrimureriet*, toim. Andreas Önnersfors, 122–143. Lund: Lunds Universitet.

Sorvola, Martti ja Lars Ysander. 2006. Bernhard Henrik Crusell. Teoksessa *Frimureriska tonsättare och frimurerisk musik. Ett uppslagsverk*, 293. Uppsala: Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff.

Svensson, Sten. 2006a. ”Johann Gottlieb Naumann – frimurare och hovkompositör”. Teoksessa *Frimureriska tonsättare och frimurerisk musik. Ett uppslagsverk*, 41–47. Uppsala: Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff.

Svensson, Sten. 2006b. ”Frimurarbrodern Mozart”. Teoksessa *Frimureriska tonsättare och frimurerisk musik. Ett uppslagsverk*, 48–63. Uppsala: Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff.

Svensson, Sten ja Lars Ysander. 2006. ”Olof Åhlström – svensk tonsättare och frimurarbroder”. Teoksessa *Frimureriska tonsättare och frimurerisk musik. Ett uppslagsverk*, 67–73. Uppsala: Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff.

Svensson, Sten. 2018. ”Frimurerisk musikhistoria under 1800-talet”. Teoksessa *Svenskt frimureri under 1800-talet*, toim. Marcus Willén Ode, 391–418. Uppsala: Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff.

Ullgren, Peter. 2010. *Hemligheternas brödrarskap. Om de svenska frimurarnas historia*. Stockholm: Norstedts.

Vandevijvere, Paul. 2015. *Dictionnaire des compositeurs francs-maçons. Traduit et adapté du Néerlandais par Guy Bastiaensen*. 6e edition. Fernelmont: Eme.

Vretblad, Patrik. 1918. *Konsertlivet i Stockholm under 1700-talet*. Stockholm: Norstedt.

Willén Ode, Marcus. 2018. ”Frimurarna och Par Bricole”. Teoksessa *Svenskt frimureri under 1800-talet*, toim. Marcus Willén Ode, 225–235. Uppsala: Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff.

Ysander, Lars. 2006a. Haeffner, Johann Christian Friedrich. Teoksessa *Frimureriska tonsättare och frimurerisk musik. Ett uppslagsverk*, 290–291. Uppsala: Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff.

Ysander, Lars. 2006b. Hurka, Friedrich Franz. Teoksessa *Frimureriska tonsättare och frimurerisk musik. Ett uppslagsverk*, 191. Uppsala: Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff.

Åsén, Ulf. 2018. Frans Michael Franzén. Teoksessa *Svenskt frimureri under 1800-talet*, toim. Marcus Willén Ode, 448–456. Uppsala: Forskningslogen Carl Friedrich Eckleff.

Önnerfors, Andreas. 2006. Inledning. Teoksessa *Mystiskt brödrarskap – mäktigt nätverk. Studier i det svenska 1700-talsfrimureriet*, toim. Andreas Önnerfors, 10–35. Lund: Lunds Universitet.